Thanpuil Pa Kutchhuak

(Article and Essay)

TḤANPUII PA KUTCHHUAK

(Article & Essay)

Compiled & Edited,
With an Introduction by
B. Lalthangliana

Published by

M.C. LALRINTHANGA
Khatla, Aizawl
1994

Thanpuii Pa Kutchhuak
by B. Lalthangliana

First Edition - 1994
Copies 1000

Printed at the
RTM Press,
Chhinga Veng, Aizawl

INTRODUCTION

ZOFATE zinga thuziak (Article & Essay) lama kutchhuak nei tam ber pakhat sulhnu a ziaktu phalnain kan rawn chhuah leh thei ta, a hlimawm hle. Pu J. Malsawma hian a thuziakah 'Mang N Mang' leh 'Thanpuii Pa' hmingte hi a hmang ber a. Mang N Mang hming hi a pu hmasa na a, Thanpuii Pa tih hming hi a pu hlen ta zawk a, chu chu keini pawhin kan hmang ve a ni. Tin, thuziak thiam hmingthang C. Thuamluaia (1922-1959), Lunglei kha a fanu hming koh chawiin 'Thanpuii Pa' tia koh thin a ni a, mahse thuziak nan chuan a hmang ngai lo tih Zikpuii Pain a sawi.

Thanpuii Pa hian kutchhuak a ngâh hle a, Mizo Zirlai Pawl Chanchinbu, Thu leh Hla, Meichher, Thlirvelna leh Zoram Thupuanah te a che tam a. A thuziak zawng zawng hi han zawn chhuah kim mai harsa khawp a tling. Tuna kan hmuh theih ngawt pawh 50 lai a ni a. Amah hian a kawl tha lova, kan theih ang tawka kan dap khawm thenkhatte pawh, "Hetiang ka lo ziak a ni maw?" a tih chang a awm a, a hre kim seng lo hial!

A thuziak tam leh that vang bakah, a hun laia Magazine lar tak Mizo Zirlai Pawl Chanchinbuah 1958 Sept-1965 Sept thleng Edidor a nih avang te, Hla Kutpui hmasa ber 1959 kuma huai-

hawttu tangkai tak a nih avang te leh, Mizo Academy of Letters dintute zinga mi, hun rei tak Secretary vuan a nih avang te hian, Mizo thu leh hla kalsiamna leh hmasawnnaah hmun a luah zauin huvang a nei lian hle a ni.

A tlangpuiin Thanpuii Pa hian ṭawng lam hawi thuziak a nei tam a. Chu chuan Mizo tawng dik hman pawimawh a tihzia a tilang hle a, a thiam thatzia pawh a hmuh theih nghal. Mi dangte nen inhnial fiamnaah te a lut tam a, duhtuina avanga mi dang thuziak a han khak fiam pawh a awm nual.

Mizo tawng chungchanga an inhnial fiamna te chu chhuah tel a chakawm hle a. Mahse mi dang ziakte tarlan tel ve zel loh chuan awmzia a nei dawn lova. Tin, a hun lai boruak hriat leh va chen ve a tul bawk dawn a. Chuvangin tun tumah hian ui tak chungin kan dah tha ta rih a, chhuah theih hun a la awm mahna.

Tun tumah hian Thanpuii Pa thuziak zinga mal din pawha awmze nei tak, chhiar nuam leh ngaihnawm, bengvar thlak bawk site thlangchhuakin kan rawn chhuah a. Hetiang chi pawh hi a la thahnem fu a. Mahse lei awlai tawk thlirin a tum khatna atan kan rawn tichhuak phawt a ni e.

Heng atang ngawt pawh hian Thanpuii Pa thuziak thiam dan te, a ṭawngkam hman mawi leh mam thatzia te, thu khel vel a zei dan te, chhiar-

tute pawm thlap theih tura a khalh chhuah thiamzia te, a suangtuahna that dan te a hmuh theih hle. Chhiartuten ngun taka rilru hmanga in lo bih kan beisei. Thuziak kawngah leh Mizo ţawng dik zir nan, thangtharte tan a tangkai ngei kan ring a ni.

A mimal nun sir khat atanga thlir chuan, Thanpuii Pa hi pa vannei taka sawi theih a ni. Lehkha thiam tak, M.A.,B.L. lai tling, Ukil hna kum 7 lai thawk, Magistrate hna kum 7 lai vuan tawh, Director leh Secretary hial chelh tham, in leh loa ngelnghet, pa awhawm tak a ni a. Hla (poem) phuah thiam pakhat pawhin, "Entawn tlak leng dangte thlir zel i," tih thupui hmanga mi hrang hrang a phuahnaah Thanpuii Pa chu :

Kut leh vei vawng thiam J. Malsawma,
A kut thawh theih bakah a lei a chuang lo,
Chhuahchhalh ral tawnah a him ber mai.,

tiin a lo chawi hial a, hei hian a zia leh nun a hril chiang hlein a lang.

Nun kawng chhuk chho a zawhna sir dang kan en chuan, pa vanduai tak a tih theih thung awm e. Kum 1958-a a neih Vanlalrovi nen fanu 3 leh fapa 2 an hring a. Mahse a nupui, a fanu pakhat leh a fapa pakhat hian an boralsan tawh a. Tin, a fapa ang maia a en a makpa John Ruata, Pachhunga University College, Aizawla English Department Head chuan a thihsan tawh bawk a, lu a sun zing malh malh hle a, mi naran tan chuan

tawrh thiam har tak tur a ni. Mahse pachang takin, "...Vanduaina nasa tak tak te ka han tawk chhen a, chu chuan min sawi chau hlein ka hria. Mahse Pathian rorelnaah hian vui ka tum lo ve tlat a..." a ti thei ngat a ni.

Thuziak lama Thanpuii Pa kutchhuakte chu, chhiartute khehchhuah turah dah mai ila. He lehkhabu nen hian a inmil chiah lo na a, a ngaihnawm avangin ama mimal nun ramte i lo thlir teh ang u.

Thanpuii Pa hi kum 1965-ah Champhaia a awmı laiin a piangthar tawh a, chutih laia a hla duh chu :

Krista thisen hlu tak chhuak chu,
Ka tan a hlu a ni;
Hlauhna leh rinhlelhna ata,
Ka thlarau a chawl ta.,

tih hi a ni. Mahse a lâm lo. Biak inah leh lenkhawmnaah te a zai tui ve viau thin na a, a kut hi a koki chung lamah hian a lawr chhuak ngai lo reng reng. Hun a lokal zel a, a thlarau nun chu a ro telh telh a, a tawngtai ṭum pawhin tawi tuk mai a chham a, dil tur ahleih a hre lo. A mit chak loh chhuan lamin Bible pawh a chhiar ngai lo tluk a ni.

Chu ngawt chu a tawpna a ni lo. Ni 27 Dec. '89-1 Jan. '91 thleng khan, El Bethel Camp, Luangmual Chawlhhmunah, a fate leh a tute duh angin a lut ve ta rap mai a. Chutah zet chuan a inhmuchhuak thar leh a, amah ngeiin a testemony a ziak hi han chhiar teh.

"...Ka Bethel haw inkhawm chu, "Aw hmangaihna khawvel êntu" tih hla hi kan han sa a, a chang 2-na, tun hma atanga ka duh em em :

Khawngaihnaa khatin a tuar,
Lungngaih thlaphan hremhmun ata
Min rawn chhanchhuak leh ta;
A felna zarah nun nuam a,
Ka thla vanrama leng tur chu,
Ka fak ning thei lovang.

Chumi kan han sa zet chu, spring-in min vawrh tho ang mai hian ka ding thut a, ka bân ka phar a, ka lâm chu a ni ta der mai a...Chaw ei kham chuan Sermon kan han ngaithla leh a, lawm lam lampangin a thawk ta thung a, kan han zai chu ka ṭap ka ṭap ta mai a...."

Aw le, kan peng thui ta deuh a. Engpawh ni ṣe, Mizo thu leh hla tih hmasawn kawnga huvang nei lian tak Thanpuii Pa hian, lusun manganna tuar fo tawh mah se, a upat deuh hnu leh, khawhar taka a awm hnua hetianga lawmna thar duhawm tak a chhar hi kan lawmpui em em a ni.

Tunah hian Thanpuii Pa hi kum 64 lai a tling tawh na a, a la chak ṭha hle a, mit chak lo deuh chung chungin thu a la ziak zauh zauh a. A theih anga tamin la ziak zel se, thangtharte tan inzirna tham tling thu tha tak tak rawn theh chhuak zel se kan ti em em a ni.

30 Sept. 1994. B. Lalthangliana

THU AWMTE

Lehkhabu Thar chhuak leh tur :

Mimal kutchhuak bu mala ding tham si lo, thuziak ṭha tak a riral mai loh nan dap khawm mek a ni a, Pastor Nikhama, H.K. Bawichhuaka, Sangliana, Rev. Dr. Zairema, Lalthankima, Hrawva, Pu Thanga, R.H. Rokunga, C.L. Rema leh mi dangte ziak a ni a, HRANGHLUITE SULHNU hming vuahin a lo chhuak leh ang, lo ngaihven teh aw, i inchhir lo khawp ang.

Kan Mizia[1]

KRISTIAN ram, ṭualthat, ṡuamhmang, rûkru, bumhmang, mitdawivaih thiam, nawhchizuar leh kutdawh awm ngâi lohna ram, Ram Thianghlima chêng MIZO te mizia dik tak hi ka ngaihtuah vang vang ṭhin a.

Hnam hnufual êm êm, mahse hnam fing anga lan tum lui tlat, neih zawng zawng nena tuallaia lênga inpenparh mi, buh leh bâl leh sumdawn kawnga pachhe hle si, mahse khawsak rêl thiam lo ber, nei hlei lo, ren hlei lovate kan ni. Mi dâwihzep, awmhmuna inhrosa vak' vak mi, min ṭhelhtu tûr an awm tih hriat chhûng chu pâwngpawrh tûr tûr a, a sa seh meuh erawh ngam hauh lo, mahse huaisen ber anga lan tum tlat mi kan ni. Thenawm khaw-vengte hmangaih hle anga lang si, arûka an chhiatna zawng ruai si, 'Ka mei rap se, chu ila' ti ṭhah. Tunlaite hian mautâm ṭâmpui a thleng mêk a, ṭhenawm khaw-vengte rilṭâm-in an thi ang tih hlau hliah hliah âwm, buh man a la san tâwk loh avangin hralh phal lo, inngaitlawm leh thuhnuairawlh fû anga lang si, mahse chapo ru riau kan ni. Zu hi hnam hmelma a ni ti ti si a, zu tihbo phal hauh si lo. Kristian inti si, Krista mizia rêng rêng zir duh lo mi, Pathian thu hriltu inti si a, sual lâwm mi, rilru taka sakhaw hmang lo va, vantlang ngaiha mâwi tur chauhva sakhaw ngaihsak mi, a tawi zawngin "Rilru fai si lova puan chang tivar," te kan ni.

1. Aizawlah Kum 1960—a a ziak a ni.

Mi awm laia an laina ber, mahse an awm loh hlâna rêl hmang êm êm, mi chanchin titi tui bera neih mi kan ni leh a. Tualthahte hi sual anih vânga duh lo ni lo va, dawihzep vanga ti ngam lo chauh, a remchân chuan suam leh rûk pawh pawisa miah lo; thatchhe hle si, taima tak anga lan tum, mahni hlawkna turah chuan mi bum hlum thak pawh hreh lo, mi rinawm anga lan tum theuh, mahse tehna leh bûkna dik pawh hmang duh miah lo, tihdik tumtute pawh haw zel si, mi depde tak kan ni. Nawhchizuarte hmusit hle si a, a ruka zawrh ching, kutdawh anga insawi duh miah lo, mahse dawh si. Thamna hi a bawlhhlawh e tia iak iak si, tham ching ber hawk si, aia upa zah der a tha tih hre renga mi pawisak nei miah lo, mahni hotu tûr duh thlang zut zuta an thu âwih tum leh si lo. Induhsakna leh hleihneihnate hi a tenawm e, ti si a, mahse hleih neia te. Mahni hmâ sial êm êm, thiante kuta rûl kaw zen tum, thiante phatsan mi kan ni. Mahni chipui hotute zah nei miah si lo va, Vai hotute hlau hlum dawn. Inpawihsak aw hle si a, fak der ngaina êm êm, mahni hlam channa turah chuan dâwt pawisa miah lo. Aksa, rilru leh thlaranva hausa loti hle si a, a ng a kima pachhe ngawih ngawih zawk kan ni. Ichhuan a suak vek kan ni a, hmalthinghâwng an vuah theuh a ni.

—⋘ ⋘—

Harsatna[1]

HARSATNA su tlang peih lo mi chu mi tlâktlai lo ber a ni. Harsatna kan tawh hian, thlemnaa tlûk bo hlen sam tak a ni rêng a, mawhphurhna pumpelh a, kawng awlsam ber lama dawizep taka relh rûk hi thil chakawm lo zawk zawk a ni lo.

Psychology thiam i hmuh chuan mi mize hriat theihna kawng ţha ber chu ong nge ni tiin zawt teh, chhânna ţha zawk i hmuh theih takin. Kei chuan, "Harsatna hi mi mize hriat theihna kawng ţha ber a ni," ka ti mai. Ka ţan chhan pawh a mâwl tawk hle. Chu chu mihringin harsatna leh hlauhawm kan tawh hian kan mihrinna a lan chian êm ţhin vangin a ni a. "Mi dawihzep chu a thih tak tak hmain vawi tam tak a thi nawn ţhin," tih a ni a, a dik hle bawk ang. Pa dawihzep ramvâk chuan sakei a hmuh a inring ber ţhin. Chutichuan, kawng sira hnahthel rirek pawh a hlau va, patling mah ni se, "Awi ka nu" tia tlanchhiat hial a lo duh ţhin. Harsatna hian mihring mihrinna a thai lang chiang ber ţhin. Spartan-ho chu an inthununna khirh tak mai 'Iron dicipline' an tih avang chuan an hmingthang a, mi ngaihsân an hlawh a ni. Mi huaisen leh hrat khawkheng Spartan-ho zinga an lo chhuah fona chhan ber chu, naupangte an ia

1. Shillong-ah Kum 1950—a a ziak a ni

lum ata kai chhuakin [illegible] leh brehawm tuartir pawh pawisa lova an zirtir thin vang a ni.

Shakespeare-a thawnthu chhiar thin chuan Duke Senior, ram ata hnawh chhuaha awm, Arden ram ngawta cheng thusawi kha in la hre reng ang a, "vanduaina, utawk ang maia hmelchhia leh tûr ngah hian lungblu a pai bawk thin a ni" a ti a. Chu chu tawngkaa sawi mai ni lovin a ring tak tak a. Thlasik vûr zînga a chêng chung pawhin a lai in ropui tak, nuam tinrêng a tawlna hmun chu a ngai chuang lo. Chhel takin chu vânduaina chu a tuar hrâm hrâm a, a tâwpah chuan lawmna tam tak a lo hmuh phah ta zawk a ni.

A ni, khawvêl chanchin kan zir lai khân, lei hi dawnfawh angin a bial a, a vir thin tih te kan chhiar fo va, kan awih bawk a. Mihring nun pawh hi dawnfawh lum ang a ni a; dawnfawh lumah chuan a hnûn lam leh a par thlawnna lam a rawn inlan chhâwk chhen thin ang hian, mihring nunah pawh hian vanneihna leh vanduaina hi a inkârthlakin an rawn inher chhuak fo thin a ni. Dawnfawh lumah chuan a par thlawn lam kan hmu a, a hnûn lam pawh a lo lang leh ngei dawn tih kan hre mai ang hian, vânduaina kan tawh chuan vanneihna pawh a hla tawh lo, a lo thleng ngei dawn tih kan hre nghal tur a ni. Zan pawh chhûin a rawn zui leh mai dawn tih kan hria ang hian, vânduaina pawh hi vanneihnain a zui leh thin tih kan hre bawk tur a ni.

Shakespeare-a vekin *Hamlet* thawnthu a ziakin:

Harsatna a thlenin e,
Makriakin a thleng lo ve,
A rual rualin thleng na ngai e;

a ti a, a dik hle mai. Mahse a ruala an lo thlen mai avang chuan vanneihnain a rawn zui dawn lo tihna a ni lo. Khawvelah hian vanneihna chauh dah a nt lo va, vanduaina pawh dah a ni ve. Lawmna leh lungngaihna dah ve ve an nih avangin, pakhat chauh tawh a, a dang pumpelh zêl thu a awm lo va, an pahniha kan tawh ve ve fo a ṭul tlat a ni. Lei inher hian Lucy chang a her pui lo va, vanneihna leh vanduainate pawh hi a herpui ve vek tih hi kan hre tur a ni.

Vawi khat chu Lalpa pian aṭanga kum sangkhat leh kum 'zakua leh kum sawm li leh pasarih kum khan Committee-a tel turin min sawm ve a. Chutah chuan lehkhathiam fe fe leh mi hlun tak tak pawh kokim takin an lo kal a. Kan thupui kan khel hma chuan hrâng hlui pakhat hian, "Ngawi teh u, lei a inher ṭhin kan ti tak a, mahse a vir tak meuh em maw ni le? Raw kuai sâng tak lêrah puan them khai ila, tual laiah lo phun ta ila, thli a tleh loh châng chuan che hlek lo te pawhin a awm thei bawk a. Lei a vir si chuan thli tleh se tleh sub se, chet loh lai awm thei awm lo tak a ni a, a vir tak tak lo a ni ang e? Engtin nge in ngaih?" tiin zawhna a han siam a. Kan zinga lehkhathiam pakhat chuan "Ngawi t'u, lei vir hi ding chuih mai ta sela,

engtin nge kan awm ang tih sawiho zawk ta ila, a ngaihnawm zawk ang a!" tiin a rawn chhang a. Chu chhanna chu tun hnua ka ngaihtuah lehin chhânna tawi tê si, sei tak bawk si niin ka hria. Scientis-ho leh Geography thiam te ngaihdan chu ka tawmpui pha ve lo va, kawng dangin ka ngaihtuah zâwk a. Lei vir lai a din chuih mai chuan kan buai nasa dawn teh e. Vanneihna kan dawn laia a din hlauh chuan engpawh a ni ang a; mahse vanduaina kan tawh laia a din mai teh chuan kan va rethei dawn tehlul em! A enga mah chu ţhain ka ring lo. Vannei renga awm chu thil ţha vak a ni lo tih kan la sawi dawn chauh a ni si a. "Lei vir lai ding ta thut se" tih hi chu Essay danga sawiah khêk zawk ila

Harsatna hian kan dam chhûnga thil hlu ber chu min pe fo mai. Chu chu eng dang mah ni lovin ŢHIAN a ni. Khawsak a kal tluan lai chuan ţhian hi a hming chuan an tam hle mai a, ţhian rinawm tak tak erawh chu hriat theih an ni ţhin lo. Kaptluangna chuan a tlangvâl laia sa a kah theih hle lai chuan ţhian a ngah mai. A sa kah ni tawh chuan a tua te pawh mai hi dang tihbaiwng tur leh dul vun tipan turin an lo lêng khâwm ţhin. Mahse a lo tawrhsâwm a, a lo kulcho tâk hnu chuan, Fu Kaphleia sawi dan takin, "Ka ui [illegible] rawn ti [illegible] pawh an awm tawh lo: [illegible] a nuam, a lo [illegible] dawn tâk hnu phei [illegible] chuan a tlangvâl [illegible] chak laia a thian ţha ber

berto pawhin an ûksak tawh lo a ni awm e. Nimahsela eng nge a chhar chhuah? A tlangvâl chak laia a Ralte âwm khauhna, sutpui nghênga a ṭhut lui chuan m.t sir rang mai lo chu cngmah a hmu ngai lo. Chu a mula rim Chhingpuii chuan a hmangaih ve tih pawh a hre ngai lo. Nimahsela, vânduaina a lo tawh tak hnu chuan, Mizo dân hial pawh bawhchhiain Chhingpuii chuan a inah a va rim ṭhin a. "Thei ka hawn ang che. Vaihlo tui i duh em? tiin mi rêl pawh pawisa lovin a va kan ṭhin a nih kha. Tichuan vânduaina chu Kaptluanga tan chuan, atâna thil hlu ber Chhingpuii hmuh chhuahtirtu a lo ni rêng mai.

A ni, mi'n vanneihna an dawn a, zar zo tur an neih lai chuan ṭhian an ngah a, "Ka chumi ka kha mi tur i lo ni e" ti apui hi an tam ṭhin. Mahse vanduainate an lo tawh a, an tân 'van pui' a lo chim tâk meuh chuan chung ṭhiante chu vawm bo ang duak an lo ni ṭhin a, ui puar koh ang maiin an hla deuh deuh ṭhin a ni. Chutichuan miin ṭhian ṭha a hriat duh tak tak chuan vânduaina tlêm tal a tawh a ngai a nih chu. Harsatna leh vânduaina tâwk zatute chu an inṭhian nghet hle ṭhin. Chuvang chuan sipai, râl rama kalho, râl kapho, chaw thlêng khata kilho, kawmawl pakhat hnuaia muho, thihnate hial pawh thlaphang taka pumpelhho hramtute chu an inngaina a, inṭhian ṭha ber ber te an lo ni ṭhin.

Mi an khawsak a tluan, lui chuan thian tlia tak tak an nei ngai lo tih hi a dik hle a ni. A vang chu, hausakna hian itsikna chi a tuh thin, inthlanna tak tak a siam thei lo a ni. Hausakna leh retheihna hi an inhmêlma tlat a, englai mahin an inkâwm ngeih ngai lo. Liandovate unau chu an fahrah retheih lai chuan tumahin an chu kha lo va, rûlpui an chhan ni pawh khân a sa tha an pe duh hauh lo va, a têk bâwm, ui pawhin an ei duh loh chu an pe a. Nimahsela:

Hmanah Singai sum tin phur,
Rulpuiin chhunrawlah nei,
Liando te unau lung lawmna,.

Chu rûl pumpui, tap chunga tuikhur mawng i an sil chuan dar leh ro tam tak an lo fuu ru reng chu lo niin, an dar an han tum chang chuan:

'Liando te unau unau,
Dar 'ze 'nge' in tum in tum?
Dar zeng 'mah kan tum lo ve,
Liando bur chhe te kan tum.

Tichuan yanduaina, retheihna leh tihduhdahna chu Liandova te unau lan chuan fopuina leh dinchhuahna kawngkhar a lo ni a; rûl pumpui an hmu thei a, thil leh dar a lo kual rum ang chuan vanduainahin kawngkhar an hmu hawn chuan van-neihnain a lo hmuak reng ngai a ni.

Hmarsawna vanduai thei tur chuan mahni inthuam thei nih a ngai leh a. Mahni inthu-

nunna (self control) hi kan dam chhunga thil hlu ber pakhat chu a ni ve ngei mai. Mahni inthunun thei lo mi chu mi beidawng leh mi hlawhchham anni fo thin. Mi hlawhtling ni tur chuan mahni inhriat thiamna (self knowledge) leh mahni in thlir thiamna a ngai a ni. Tennyson-a chuan "Mahni incheimawina (self reverence), mahni inhriat thiamna (self knowledge), mahni inthununna (self control)- -hêng pathumte chauh pawh hian nunna hi hmun chungnung berah a hlangkai thei a ni," a ti.

Harsatna sut dân tha tak leh pek chu tawrh hi a ni. Miin engpawh ti sela, tuar a huam loh chuan hlawhtlin harsa a ti hle ang. Thiltiha hlawhtling zel thei tur chuan tuar a ngai a, dawhtheih pawh a ngai a ni. Harsatna tuar hram hram a, vawi hnih khat hlawhchham hnu pawha huaisen taka bei nawn lehtute chu mi hlawhtling an lo ni a, lawmna an hmu zawk thin. Mi tam tak chu vanduaina fiaha an awmin an tling zo thin lo va, an tlu mai thin. Hei hi dawihzep vang leh zuau vang chauh a ni. Hetiang mite hian hlawhtlinna kawnga mi lo kal turte chu an dâl a, tihthaihbtu tha tê an lo ni thin. Choâkten hnang vâr kual an hmuha an thlawk bo thin ang hian, harsatna su tlang ngam lova vanneihna kawnga mi lo mûte an hmuh chuan bei hrâmtute pawh an hnungtawlh mai thin. Nimahsela, harsatnate an su tlang a, hnehtu ropui rawn nite chu mi dangte tan kawmntlak, thik tlak, entawn

tlak leh zùi tlak an lo ni ṭhìn. History-ah chuan harsatna tâm tak, ropui taka hnehtute chanchin kan chhiar fo mai. Sâp lawng sipai hotu lal Nelson-a pawh thil ni ngeia a hriat, dik lo anga lang si a en lai chuan a chuktuah a, "Engmah hlauhawm ka hmu lo," a ti mai á ni.

Kan hriat reng atana ṭha chu hei hi a ni : Huai taka kan beih phawt chuan thlemna eng anga harsa pawh min tichhe tura chak tawk a awm lo tih leh, kan do ngam loh chuan thlemna engpawh hi min tichhe turin a chak tawk a ni tih hi. De Quincey-a thawnthu "The Confession of an English Opium Eater"-ah chuan tuna kan han sawi tak entirna atana-ṭha fahran hi a awm. Pa pakhat opium ruih hmang chuan harsa hle mah se, sim a tum tlat a. Canada ram ngawahte inthiar fihlimin nasa takin a bei a. Vawi khat maiah a hlawhtling bik lo. Nimahsela, huai taka a beih avangin Canada rama vawi hnih a kal hnuah chuan a sim hleu daih mai a ni. Chutiang deuh bawk chuan chawhtawlha zufàng tuitling eng pap mai an han bun luau mai chuan, vàl hian chang dang kan zai kan rel thei ta ṭhin lo a ni. Kan it a, kan awt a, kan châk tá em em mai thin a ni ; mahse a duh lo vêk chuan an hawisan a, an tén a, an huų a, an do tlat bawk thin si.

[illegible]

hi vannelhna kan ti thei hauh lo va; a khai khawmtuah vanduaina kan vuah mai ang a. Tichuan vanduaina chu a dawngtua thu a ni mai ang. Miin huai taka a tâwn a, chhawrbâwk a tum tlat chuan vanduaina eng ang pawh mihring tan hlâwknaah a chang thei ngei ang. Mi felin vanduaina a tawh chuan ni dang aia fel lehzualna a chhar chhuah phah thei a, a taksa leh a thlarau tan hâk a zauh a lo ni ang. Joba, mi fel tak chuan vanduaina rapthlak tak a tawh chu a ṭha thei ang bera hman a tum tlat a, atan malsawmna a lo ni reng mai. Mi chapovin vanduaina a tawh chuan mahni inthlir thiamna a lo nei a, a sualte simin a insiam ṭhat phah thei bawk ṭhin. Tichuan vanduaina hian kan hriat thiam theih loh khawpin mihring a siam ṭha ṭhin.

Rangkachak thianghlim nan mei an hmang angin,
Mihring siam that nan khaw dur a ngai a ni.

Kan dam chhungin khaw dur chângte a awm lohva khua a ṭhat vul reng mai chuan, kan mihrinna chu a famkim lo hle ang. Mihring nun chu eng lai pawha che reng, dawnfawh lum ang a ni kan tih tawh kha. Tui luang lo anga awm emaw, a nih loh leh khaw ṭha reng hnuaia awm emaw chu thil nung lo 'chan ang channa a ni pang ang. Khaw ṭhal avanga thil chite an thi ang hian, khaw ṭha reng mai chuan mihring hmangaihna chi hi a em hlum ṭhin a ni. Mi hrisel nupa, hrin apiang dam zel, fate zawng

zawng puitlin vek a, dam mohungga ruang khat mah hleh lo, mi chuan lusûnte tuarna chu an briat thiampui thei lo vang a, an lungngaihna chu an tawmpui thei reng reng lo vang. Chuti-chuan, lusûnte tuarna briat thiampui tur chuan mittui tlakna te pawh tawh ve a ngai a nih chu. Chutiang deuh bawk chuan michhiate tuarna briat thiampui tur leh khawngaih thei tur chuan mi-chhe dinhmuna din ve a ngai a, an tuar ang tuar ve pawh a ngai a ni. He mi inhriatthiam lohna avang hian khawvelah buaina tinreng a chhuak thin a lo ni.

Harsatna" hi siamtu thilthlawnpek a nih avangin kan lawm tur a ni. Harsatna chhawr thiamtute leh huai taka tâwatute chu mi hlawh-tling an ni fo va, thatsawmna an dawng bik thin. Nimahsela, dawizep vanga pumpelhna zawng emaw, hlau chunga tâwntute emaw chu mi hlawh-chham an ni fo va, mihring zinga chhiar tel tlâk nawh an ni hek lo.

Sweet are the uses of adversity;
Which, like the toad, ugly an venomous,
Wears yet a precious Jewel in his head.

Shakespeare: *As You like it*, II; I.

Mi Huaisen

VAUPUNG nâte chuan mihuaisen nih an hlawh mek thin; pa ngawichawi deuhte erawh chu huaisen tura rin mai an harsa. Naupan laia mei indahsiak nikhua te hian huaisen leh dawizep hriat a awl hle. Mahse dawizep ber hian huaisen ber nih an hlawh mek bawk ţhin. Mikhual buana cho thur thur mi chu an huai kher lo va, pa dawizep tak an ni duh hle. Han ngaih mai chuan taksa huaisenna leh rilru huaisenna hi awm brang ve ve emaw tih palh awl a ni a; mahse an inzawm tlat a ni.

Rin dan pakhatah chuan mi a dinhmun atanga tawlh kir hauh lo mi chu mi huaisen niin a rin theih phawt a. Indonaa sipai hnungtawlh ngai hlek lo mi chu sipai huaisen an ni thin. Amaherawhchu arpa insualte hi kan en chuan a tira hnung tawlh duai duai pawh hi a huai zawk an ni mek a. Spartan-ho pawh plataea an indonaah hnungtawlh zelin huai zawk an ni thei tho va, British sawrkar pawh Japan donaah hnung tawlh duai duai ţhin tak mah se, huai zawk an la ni ta cheu va, chengkawl insi pawh a hnungtawlh hmasa apiang dawi zawk an ni chuang lo. Vaupung nâte chu a tirah pawng thur thur mah se, a ngam pa an tawn fuh chuan dawl zawr takin an zawr leh si ţhin. Chutichuan mi huaisen tak tak chuan a dinhmun ngai (post) kha a veng tlat ţhin a ni.

'Ka vua ang che' ti tur tura vaw leh ngam si lotu chu a dinhmun ngai (post) atang khan a hnungtawlh tihna a ni. Amaherawhchu hnungtawlh hnua beih leh ngamna miin a neih chuan a dinhmun ngaiah a kir leh tihna a ni a, mi huaisen a ni.

Tharum huaisenna ringawt chu huaisenna dik ber a ni lo va, huaisenna chi dang a nuamah emaw, a hrehawmah emaw pawh huaisenna a awm leh a, chu chu tuarchhelna hi a ni. Amaherawhchu tuarchhelna pawh chu taksa tana tha lo leh inhliamna nasa tak thlentu a ni thei bawk. Chuvangin chhia leh tha hriatna atanga thil hrehawm leh hlauhawm hre chiang zeta tuar chhelna chu huaisenna dik tak a ni. Rannungte leh naupangte hian hlauhawm an hriat loh avangin huaisen an ni thei lo. Chemte hriam naupangin a khawihin, a huaisen vanga khawih a ni lo va, a hlauhawmzia a hriat loh vanga khawih a ni zawk. Kar a ni tih hre rengin a huaisen vang maiin sakei chuan a tawk per mai ngai lo. Kristiana pawhin thir khaidiata thlun a ni tih a hriat chuan sakeibaknei te chu a hlau bik lo va, mahse a hriat hmaa a hlauh vang ngawtin kan dem thei lo. Ulitepangang hlaute hi? Huaisenna dik chu hriatna hi a ni.

Huaisenna hmelma lian ber chu dawizepna hi a ni, dawizepna hian rinawm lohna a hring si. Dawizep vangin dawt ka sawi a, dawt ka sawi

veleh mi rinawm lo ka lo nithin. Hrem hlauh vangin, 'Nizanah ka pu a nâ a, Homework ka ti thei lo a ni,' kan han ti ngawt a, chu mi awmzia chu mi rinawm lo ka ni tihna mai a ni. Mei indah siaknaah hnunga mite bum nan kawng sira ka paih daih chuan hla fe pawh va kal thin mah se ka thlen chin an thleng thei tawh ngai lo. Mahse ka rinawm lohna avang chuan dawizep ka ni. Aizawl Bazara vawi khat chauh kal tlang tan pawh Mizo rinawm lohzia chu hmuh theih a ni. Hlep tam loh hlauvin sate chu a serin an zuar duh tawh lo va, "Khai"- ser khat aia zâng hret emawin an zuar thin. Buhfai te pawh buknain a buk theih reng a, mahse Aizawl nuho chuan "Ser dawng no," ser khat dawng fian, mahse ser khat aia dawng hlawk lo deuh si an hmang tlat a ni. Chawhmeh zuartute chuan pawisa bal deuh te chu an duh hauh lo va, mahse an kawlsa pawisa hmelhem fe tawh chuan dawrkai bungrua lei an tum hlauh si. Thelret hralh laia lung tum hlum hnan chin avangin zai phel zel a lo tul ta a. Heng zawng zawngte hi hlep tam loh hlauh vang chauh a ni a, dawizep vang mai a ni. Dawizepna hian rinawm lohna a siam a,, rinawm lohna chu mi huaisen hmelma a ni. Chutichuan mi huaisen tak tak chu a rinawm tur a ni.

A tawp berah chuan huaisenna chu diknaa din tlat leh thu dik tan tlat hi a ni. Mi tihlawm duh vang thu hla mai mai leh chunga mite tihlungawi

duh vang maia chhia leh ṭha hriatna pawhin a phal lo thil tih hi mi dawizep thawmhnaw a ni. Hüaisen tawk sela chuan, "Chawn saisu ṭel tul, mipui hmaa sawhpui ung ung ṭe chu kan chak bik a ni lo va, mahse kan hotuten tih tur an ti miau si alawm...." tih mai mai te hi a awm lo tur! Thubuai tam berte hi mün thu dik an sawi ngam loh vang a awm a ni fo. Thubuai a awmin, "Dikna kawng zawng an nei ve ve," kan ti ṭhin. Mahse dikna kawng an neih ve ve ngat chuan nula leh tlangval inchhal buai fote hi a ṭul lo vang. "Ka ngai" tih leh, "Ka ngai lo," tih te chu han dik ve ve thei ziazâng a ni lo.

Tlangval pakhat ka la hriat reng chuan kum 1949 khan hna a dil a, a dilna Sap chuan thil dik lovah a puh a, mahse thu dik a ṭan tlat avangin hna dil e ti lo chuan an inhak ta brep a. Governor ina a len tum pawhin Governor-in ti tura a ngen chu dika a hriat loh avangin, "Ka ti thei lo," a ti tlat a, chutah pawh chuan hauh a tawk a. Mahse thu dik a ṭan ngam avangin a a inchhir ngai lo. Bawrhsap an nih vanga ṭha lo pui pawh, "A ṭha e ka pu," tih ngawt te, Headmaster leh hotute thu 'a nih avanga thu dik ṭan ngam loh fote hi dawizep hna a ni.

Kiiru huaisenna hian taksa huaisenna a neih-[illegible] hnam thang lai [illegible] pawi-[illegible] a tul a. Zir-

laite hi hriatna nei tur te, rinawmna nei tur te leh thu dik tan tlat tur tea beisei kan ni a, chutianga kan tih ngam phawt chuan Khuangchera kan ngai bik lo vang.

Chhawrpial Run Leh A Kawng[1]

HUN rei fe Chhawrpial run ata ka vah bo hnuin vawikhat chu "Fur khaw hnâwmah" ka han vak chhuak leh a. Ni tam fê ka kal hnua Silchar ka han thlen hnu chuan ka intikhawtual ve hle a; Zoram rim a nam tawh avang leh "Eng a?" tih rite ka han hriat tak vang chuan ka harh hle a. "Mizo ram a hnai ta!" ka ti a.

Silchara zan khat ka riah hnu chuan zingah Aizawl lam pan tur Motor kan zawng a. Tul zawng żawng ka tihfel hnu chuan ka thawmhnaw leh keima chuan man a tan cheng sawmthum zet ka han pe a. Mel za lek kal nan chuan a û mang e, vai ramah chuan cheng nga emaw chauh a ni awm si a! ka ti a. Sawm thum thum żeng chuan first class tal ka hmuh theih ka inring a; mahse first class emaw, second emaw pawh chu a lo awm chuang lo va. Kan chuanna tur motor chu phai lama mihring chuanna ang pawh ni lo, bungraw phurhna ang chi- Truck an tih ang hi

1. Kum 1952-a a ziah a ni.

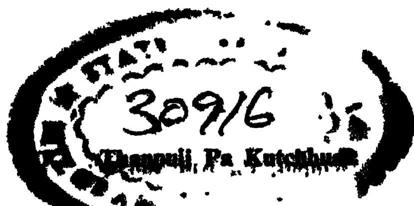
a lo ni reng mai a. Ka pawisa pekna receipt chu chhuang fâin ka lek va va reng a. A hmasa berin motor bâl takah chuan thingrem to, puan-thuah te, petrol ṭin lianpui te, bawmrâng leh thil dang tam tak, ṭawp fe fete an han vawm vûm rui phawt a, a rualrem lo laite chu an han chhir tak bur bur a. Aw! ka 'Sut khes' tak kha l a thar a ni a, a man tam tehlul nen, a chhiat mai chuan ...? ka ti rilru a. Driver hnenah chuan, "Khawiah nge ka ṭhut dawn?" tih mawl takin ka han zawt a. "Ele! bawmrâng chungah khan," a lo ti thuai a. Mizo ram kawng ka zawh dawn tih ka inhria a.

Driver-in chuang tura min han hrilh chuan Hundle-race a awm ta emaw tih turin pa sek ṭha pui pui hi an uai kai ta zung zung mai a, nulate chu an khai dingdihlip awih awih mai a. Kei erawh intihsiaknaah chuan ka tel ve lo va, satel thing lâwnin ka bei chho ta zawk a. Ka han lawn ve chuan ṭhutna awm zawng chu an lo luah khat vek tawh a. Bungrua chuti zovai chungah chuan sumdawng mi te, sipai chhuṭi tur te, sikul naupang chawl tur te, nula te leh pitar te nen chuan kan innek ta huai huai mai a. Mang N Mang a tel ve tih hre hek lo- style fe fe chuan an ṭhu nlawm a! Engtizia kher emaw ni, Silchar Vaiho lah chuan min rawn zim tak tuau tuau a, Kuai fe feah phung tho melh takin min rawn melh a. Driver chuan a motor chu

tlemin a han tiche a, hnung lama a han tawlh chuan ka chuanpuite chu an thie dual a, "Eu, eu, eu, !" an tirual dual duul a. Kei chu ngawi rengin motor chung nei lo, ni sa hnuaiah chuan petrol ṭin chung takah ka thu a. Mizo ramah ka hawng ta a ni ka ti a.

Ka rilru chuan motor chung nei lo, hlui deuh tawh, bungraw tinreng mai an vawm khawm zinga bungrua ni ve awm fahrana han inrem ve hâwl mai chu nâ ka ti hle a, bawmrang nen chuan kan inang tlang vek tih ka han ring ṭan a. Khawpui chhung tak ngial pawh kan pelh hmain khawi lai thlerah emaw chuan pa luaḳ chu ârin a chu dawn ngeiin ka hre bawk si a. Chu lo rengah ni sa leh ruahpui vânawn hnuaia khawchung kan han zel chho tur leh Mualvum zela chem tlum-tluma kan han îp tur chu ka mitthlain a hmu lawk vek a. "A! a ni ngang lo ve, ka pu, khaw-ngaih takin front seat-ah min ṭhuttir rawh, ka rui nasa em ṭhin mai," ka va ti a. A theih loh vang," tawi fâ hian min lo chhang a, ka ngawi reng a.

Sawi lawk set set lo chuan motor chu a tawlh ta ruak a, kan kal chu a lo ni reng mai a. Mai-mitchhing reng chung chuan ka ṭhu a, thui fe kal tawha ka inhriat hnu chuan ka chuanpuite chu an ṭe phei dual dual mai a. Chutih lai chuan dul lam aṭangin a rawn ṭhing a, âwm chhungah, thinhnun bul a rawn zawh chho va,

hnawk ... zan lai chu rawn tawn chho map mapin kawngka an rawn zawng a. Kâah leh hnâr-ah chang ni lovin bengah leh mit lamah te hial pawh an lo irh chhuak ta emaw tih turin "Uak" ka han ti a. Ka han men chuan thingtlang pa pakhat lu ngei maiah chuan arsa te, artui te, la-khuihthei te leh thingpui te, chaw te ka zu bun rui mai chu a lo ni a. A kianga sipai-pa kawr chu a huh vek a, a sir leh lama nula pawh chuan pahmei tlai dawn lai chu a lo chhim ve phak a. Puh tur dang awm ni hek lo; Aw, Silchar khaw chhungah êm chuan hi lo sela ! Mahse Mizo vek chuan tumahin an haw lo va, huat a hnehin min khawngaih zawk a. Hengte hi Mizo an ni, ka ti a.

Phaitual vaivut ro chuan ţhiante lû chu Krismas lai tlangsam par ang maiin a rawn tivul a, kei chuan kawng tluanin ka "ti" chho bak bak reng bawk a. Kawng kawi ka ngeih lo zual a ni a. Hei hi Mizo ram kawng a ni, ka ti a.

Rengteah chuan khualbukah ka lum lut ve hlawl a. Hlawhfate leh mikhual hriat ngai loh ţha ţha nen kan inchhiahpiah hle a, kan muho put a. Zanah chuan Mizo ram kawng chu, kham hlaubawm a va tam em, uitemê leh sazuk-nghawnghlapte zozai kha! GATE-te kha a va zing em, a chang phei chuan gate-ah kan va tang rei thin em! "A! Hei hi Mizo ram a ni," ka ti a.

Aizawl kan ban ni chuan a kawng chu hrehawm hle mah se ka nui deuh reng a. Ruahte a surin a vawt hle a. Motor kawng chho han kal chu a rûm nasa hle a, "Awi ka nu, awi nu," a ti dur dur ṭhin a; mahse eng emaw ti ti chuan a chhuak leh hram ṭhin. Motor tângte kan siam a, thawsa phulkaiin kan nawr tak luai luai a, tlawmngaih chhuah ṭheuhvin. "Hei hi Mizo ram a ni" ka ti a.

Kawng tluana ka veite chu kawng leh motor ṭhat loh thu chu a ni a. Mahse chu ai mah chuan tute nge heng motor-ah hian chuang thei a, tute nge chuang thei lo tih chu ka ngaihtuah ta zawk a. Kan motor chuan kawng dungah chuan mi a phur belh zel a, a hnuchhiah zel bawk a. A chang phei chuan Silchar aṭanga lo chuang tawhte tihhrehawm hial khawpa mi lak changte a awm a. Inti babu fe fete hian an lo phar ding a, an lo sawt lut ve ṭhin a. Chutia kan kal zel lai chuan Bualpui tlangah khuan patar pakhat pûr phur hian fatumbuin buh ṭin hnih vel tur hi a phur a, motor thawm a hriat veleh a lo ding a, min lo thlir liam vawng vawng a. A hmelah chuan lo tihdin a, lo chuan ve chu a châk em em tih a lang a; mahse pawisa a neih loh avangin a tiding ngam si lo. Motor-ah chuan lo chuang ve thei se, a ni leng kal tur chu tuibur hmuamda lekah a thleng mai dawn tih chu a hai bik lo va; in lama a tu a fa

riltama lo nghakhiel em emtute pawh chu hmuh thuai a duh a, mahse Lushai Hills motor a kal liam ta. "Hei hi Mizo ram a ni maw," ka ti leh a.

Nihmahsela nichina inti babu fe fe, motor lo phar ding a, lo sawt lut ve te kha chuan pek tur chu nei lo lu mah se an pe ve lo. Motor neituin a thin loh avangin. Enga tinge? Uai! An inkawmngeihin an inbe thiam a ni mai alawm! Chu chu tunge hnial thei ang? Mi ka chunga an that meuh chuan tuibur ka theh lo phal a-ngem ni? "Hei hi Mizo ram a ni," ka ti leh ngawt ta a.

Aijal - Lengleh motor kawng pawh hi lo chhuak ta se, kan Chhawrpial Run leh a kawng hi danglam chuangin a rinawm lo va; hla phuah thiamte sawi angin vangvat saitialte zawng kan kai lo deuh ang a, mahse tu pa pûr phurte kan tlan pel leh dawn a nih chuan kan hlim rual dawn lo mang e, tihte leh thildang tam tak chhut velin, "Hei hi Mizo ram a ni," ka ti leh ta a.

———:o:———

Fur Khaw Hnawm [1]

HUN tiṭhenlu zinga Fur a lo tel ve hi chu a lawmawm thlawt e, a rawn inṭan tirh aṭang rengin keizawng ka lo lawm thin. December thla vel aṭangin khua a lo ro va, tuite an lo kang chat zo ta. Zoramah chuan mi tinina kan hriat hmasak ber chu tui van thu a ni. Sakhi sih leh Chandmari tuikhur maiin min daih tawh lo va, hrch chung chungin Darnam te, Chite luite hial pawh kan in hawrh bawrh mai a nih hi!

Krismas leh kum thar kan hman zawh hi chuan, Mizo tan hlimna ni a her chhuak leh tawh awm lo mang e tih turin nitin hna thawka liam a ngai a. Lo vahnaah te chuan zai khawm khuang ri te chu bengah a cham reng a, khumpui lama nula ṭhute chu mitthlain a hmu kiau mai. Mahse chung hlimna rawn inher chhuah leh hun tur chu thil khawrei, dam rei nghah thil chauh a ni tih kan hai si lo.

Chung lawmna nite a lo thlen leh hma chuan kan ṭhian te, kan chhungte leh hun lo kal turte thlir thui thei lawi si lo chuan thlawhbaw mau hmun kan ṭhiat chhawt chawt a; mi ute lah chu mual letliamah thlawhlai karah, Krismas leh kum thar lawm hlana sazu kaih thlak bangte chu lawr khawmin khawhar takin an lo feh ve a,

1. Shillong—ah kum 1950 a ziak a ni.

khawhar tizual tur chuan romei a lo zam tan a, ka reil tu nge min hnem ta ang le?

February thla a lo ral a, March thla a lo det leh chuan nipui a thaw tak tak tawh a, chet hlek apiangin tui a hal ,/mai. Chawltui sen, bawnghnute pawlh loh kan in vak vak a, dul kan tikiar lek fang a ni si. Zoram khua khaw phai deuh te phei chu a lum huam huam mai a, naupangte hi ngeih tak takin an kaih cher cher zel mai a ni. Tichuan nipui chu a ro va, a lum bawk a, mihring pawh hi kan ro deuh rem rum a ni. Chutiang hrehawm tizual tur chuan rannung chi tinreng an lo hram a, romei a lo zing tak chuai chuai a; tuar sual chang phei chuan mi a hnawh hlum dawn elo maw tih turin min tawn up up a:

Thal bawm ramei leh lelthang kiu vel hian,
Keizawng min ngaihtir Lalnunmawii

mimir nazawng hian kan ti thla zen duh a ni. A dik thlawt mai, romei zam leh lelthang kiu vel chuan mi vaihma a. Tichuan nipui chhung zawng chu lungleng, khawhar leh hrehawm tuar reng rengin kan khawsa a, lunglen chhawrbawk deubte chuan thu leh hlain an hril a, mahse mi ain hrehawm an tifal ting mai a ni. Kangvar ni sat thu leh mangkhawh hrehawm thu chu sawi leh te lum ta ila:

April thla tawp lamah chuan thlai chi mubil fawhte kaitho tur leh thing tin tihring leh turin

hmar thlang lam aṭangin chhum a lo let but but a. I han hmuh aṭanga tuibur hmuamda lekah mah kuaa thli lut chuan, val lungleng phenglawng ang her herin hla a rawn sa ang a, raw buk leh mau buk te chu tliak hauh si lovin nel em emin an kur delh delh ang a; thing hnah hluite pawh a ṭil er er ang. Ruah fang hraw fe fein hma a rawn hruai ang a, fur hmahruai a ni tawh tih hria ang che. Khawi nge:

Chung khua ri der der e, hmar khaw leng-nu tap e,
Hmar khaw leng nu tap e, Thangngo ngaih tho leh e,

ti rawh.

Chutih hunah chuan tapchhak lum chuh la, hahchawlh hun a ni tih hriain engmah khawih duh suh. Tuthlawh ha leh chemfawng lah thla-sik ni lumah i suih zo tawh si. Rappui chung sâng lam hawi chho la, fur ruahtui lo thleng lawmin i balhla umte pawh an en tiar tawh khi. I fate nen hhim takin ei ula, balhla zû-ah sa thuai rawh. Chutia inchhung luma i nupui fanau nen van ruahtui tla lawma in nuih der der lai chuan i thlai chi thlakte pawh an lo dâk chhuak mek tawh a, ni hnih khat dana i va feh leh chuan buh ṭo hmii hmiai te i hmu ang a, i nui ver ver ngei ang.

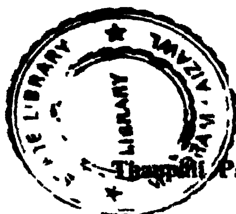
Hmar-ho tih dan pawh i hriat duh chuan ka hrilh thei ang che. Hmar lam chuan buh an

tuh tlai deuh va, fur ruahsur hnuaiah an tuh a ni ber e. Mahse hnain thawh zawh tih-nei hek lo, eng nge hmahnawm tur? May thla tawp lamah chuan nula leh tlangval zawng zawng val upa hova inlawm i hmu ang. Buh tuh paihper an tai vawn a, lo mawng atangin khuangpuiin hma a hruai a, an hnungah se ki leh zu ûm nen :

Moulvawm bufak sawt ia lou ding nu,
Manaw chunga sim ni an kai a,
Khoung se ki le ma lova ran tai ila;

tiin nula leh tlangval lungrualte chuan a rualin an chek a, a rualin an thlak a, a rual vekin an sirsâwn a, ni khatah lo fîng khat an zo zel mai a ni. Buh tuh khuang lam leh inlawmpuite chu alawm, Hmar upain, "Vanram note" an lo tih thin. Chu chu fûr tan tirhah a ni a, a tir atang rengin a nuam a nih chu.

Fur chu kar lova ral leh mai mai a ni lo va, hun eng emawti chhung (thla li lai i ti teh ang) chu lawmin i khat dawn a nih chu. Thlai a lo thar a, fanghma no, vaimim, hmazil leh dawnfawh, chhei. Thil tui tinreng. Naupangte chuan nu leh pate losul baw hmuah an chak. Anmahni an ngaih vang hrim hrim leh thlai thar an rawn hawn ngei dawna an hriat avangin (fanghma thar ko leh sawngsawngbawk hramte chu an hai bik si lova) :

hmar thlang lam aṭangin chhum a lo let but but a. I han hmuh aṭanga tuibur hmuamda lekah mau kuaa thli lut chuan, val lungleng phenglawng ang her herin hla a rawn sa ang a, raw buk leh 'mau buk te chu tliak hauh si lovin nel em emin an kur delh delh ang a; thing hnah hluite pawh a ṭil er er ang. Ruah fang hraw fe fein hma a rawn hruai ang a, fur hmahruai a ni tawh tih hria ang che. Khawi nge:

Chung khua ri der der e, hmar khaw leng-nu tap e,
Hmar khaw leng nu tap e, Thangngo ngaih thro leh e,

ti rawh.

Chutih hunah chuan tapchhak lum chuh la, hahchawlh huh a ni tih hriain engmah khawih duh suh. Tuthlawh ha leh chemfawng lah thla-sik ni lumah i suih zo tawh si. Rappui chung sâng lam hawi chho la, fur ruahtui lo thleng lawmin i balhla umte pawh an en tiar tawh khi. I fate nen hlim takin ei ula, balhla zû-ah sa thuai rawh. Chutia inchhung luma i nupui fanau nen van ruahtui tla lawma in nuih der der lai chuan i thlai chi thlakte pawh an lo dâk chhuak mek tawh a, ni hnih khat dana i va feh leh chuan buh ṭo hmiṭ hmiai te i hmu ang a, i nui ver ver ngei ang.

Hmar-ho tih dan pawh i hriat duh chuan ka hrilh thei ang che. Hmar lam chuan buh an

tuh tlai deuh va, fur ruahsur hnuaiah an tuh a ni ber e. Mabse hnain thawh zawh tih nei hek lo, eng nge hmahnawm tur? May thla tawp lamah chuan nula leh tlangval zawng zawng val upa hova inlawm i hmu ang. Buh tuh paihper an tai vawn a, lo mawng aṭangin khuangpuiin hma a hruai a, an hnungah se ki leh zu ûm nen :

Moulvawm bufak sawt ta lou ding nu,
Munaw chunga sim ni an kai a,
Khoung se ki le ma lova ran tai ila;

tiin nula leh tlangval lungrualte chuan a rualin an chek a, a rualin an thlak a, a rual vekin an sirsâwn a, ni khatah lo fîng khat an zo zel mai a ni. Buh tuh khuang lam leh inlawmpuite chu alawm, Hmar upain, "Vanram note" an lo tih ṭhin. Chu chu fûr ṭan tirhah a ni a, a tir aṭang rengin a nuam a nih chu.

Fur chu kar lova ral leh mai mai a ni lo va, hun eng emawti chhung (thla li lai i ti teh ang) chu lawmin i khat dawn a nih chu. Thlai a lo thar a, fanghma no, vaimim, hmazil leh dawn-fawh, chhei, Thil tui tinreng. Naupangte chuan nu leh pate losul haw hmuah an chak. Anmahni an nguih vang hrim hrim leh thlai ṭhar an rawn hawn ngei dawna an hriat avangin (fanghma thar ko leh sawngsawngbawk hramte chu an hai bik si lova) :

Ka nu, ka pa lo haw thuai thuai,
Tlangah ruahpui a sur e, sakhi lam peng rawn zawh la,
Lo zangphar der der ang che.,

tiin kawtchhuahah nghakhlel takin an lo thlir a.

Losul haw dawn lamah chuan thlâm châr sawntlung pawnga dawnfawh leh a thlang deuh, la hmun kawng sira hmazil kha va en la, lawh a hun tawh kha, tumah rawn lovin lo mai rawh. A lo beiseitu naupang tluk bawkin a hawntu tan pawh heng thlai thar hawn te chu a lawmawm asin. Tlangval i nih chuan lawm zui rawh. Palia inlawm hi a nuam tawk chauh a ni. Pahnih chauha inlawm zawng a fel ṭhin lo. Tin, pahnih a nih vêk pawhin i ṭhian kawmngeih ber (chu chu mipa tan mipa, nula tan nula) lawm la, nula chanchinte zep hauh lovin sawi ula, à chang phei chuan se man lek lek hlirin pâwt rawh u. Chu aia nuam a vang hle ang.

Lawm lungrualte chu, lawm rawih ni chuan lungrual takin kawtchhuahah an innghak khawm a. An chhuah kim hma loh chuan an liam mai lo. Lawmnuin chawfun a khawm hnu chuan (lawmpate hnathawh kawr leh tuthlawhte chu sukfai sain a phur sa reng tawh si a) mahni hmun chiahah zel kal tlarin an liam zo fa a.

A ruaitu lah chuan ar chhiar khuan ngat lo chu lawm rawihna thamah a ruat si lo. Thlamah chuan lehkha an han zialsak a, awmze nei fe fea

an han inmelh hnu chuan an bung a, fûr hlo chu an zu thlo ta thin a ni. Thlawhlaiah chuan chhâwl hâl tih reng awm hman lovin hmabâka dawnfawh an chum keh a, a tam avangin ei pawh an ei tha peih lo. A pil erawh chu an zai bial a, an inthlawhsiak thin. Biak ina rem leh rem lova an inmitsir ai tur zawng zawng chu buh karah chuan hnai fètah mit ngo rângin (pem hlek si lovin) an inzai 'a, hrehawm reng reng hre lo chuan chawhma chu a lo ral der thin.

Chawfak, a lo hun chuan thlâmah an lawi chho va, a ruaitu chu parawn kai deuh a nih chuan banhla zu pawh a lo nei ngei thin a Chawl tel lo ningzu an inleh kual vel a, rei iak an han chawl leh a, a changte phei chuan an inchum thûm zawt zawt bawk a; nimahsela thlâm chhâr chhak lam kila feh êm inhungahte chuan kawr leh puan te inhnawh în êm mah se, tlangvalho chuan hnaih pawh an hnaih ngai lo, an tan khawih a thian ve loh avangin. Nulaten chawfun an thet a, hlui an han siam a. An kham vek hnuin an seng leh a, hmun an phiat a, chawfun hnahte chu bawlhhlawh paihna bawm "Awngthlak"-ah chuan an thlak leh vek a, chu mi zawhah chuan i lawmpate chawhnu zuk tur lehkha an zial leh zaih a. An hlim em avang chuan an chawl rei tih pawh an inhre lo. A ruaitupa chu [illegible] sen a chhuak ta tharh a, [illegible] chuan pawng tukin an zai a, thlâm kawt [illegible] kal pêlin!

Ka nu, ka pa lo haw thuai thuai,
Tlangah ruahpui a sur e, sakhi lum peng rawn zawh la,
Lo 'zangphar der der ang che.,

tiin kawtchhuahah nghakhlel takin an lo thlir a.

Losul haw dawn lamah chuan thlâm châr sawntlung pawnga dawnfawh lch a thlang deuh, la hmun kawng sira hmazil kha va en la, lawh a bun tawh kha, tumah rawn lovin lo mai rawh. A lo beiscitu naupang tluk bawkin a hawntu tan 'pawh heng thlai thar hawn te chu a lawmawm asin. Tlangval i nih chuan lawm zui rawh. Palia inlawm hi a nuam tawk chauh a ni. Pahnih chauha inlawm zawng a fel ṭhin lo. Tin, pahnih a nih vêk pawhin i ṭhian kawmngeih ber (chu chu mipa tan mipa, nula tan nula) lawm la, nula chanchinte zep hauh lovin sawi ula, a chang phei chuan se man lek lek hlirin pâwt rawh u. Chu aia nuam a vang hle ang.

Lawm lungrualte chu, lawm rawih ni chuan lungrual takin kawtchhuahah an innghak khawm a. An chhuah kim hma loh chuan an liam mai lo. Lawmnuin chawfun a khawm hnu chuan (lawmpate hnathawh kawr leh tuthlawhte chu sukfai sain a phur sa reng tawh si a) mahni hmun chiahah zel kal tlarin an liam zo ta a.

A ruaitu lah chuan ar chhiar khuan ngat lo chu lawm rawihna thamah a ruat si lo. Thlamah chuan lehkha an han zialsak a, awmze nei fe fea

an han inmeih hnu chuan an bung a, fur hlo chu an zu thlo ta thin a ni. Thlawhhlaiah chuan chhâwl hâl tih reng awm hman lovin hmabâka dawnfawh an chum keh a, a tam avangin ei pawh an ei thu peih lo. A pil erawh chu an zai bial a, an inthlawhsiak thin. Biak ina rem leh rem lova an inmitsir ai tur zawng zawng chu buh karah chuan hnai fêtah mit ngo rângin (pem hlek si lovin) an inzai a, hrehawm reng reng hre lo chuan chawhma chu a lo ral der thin.

Chawfak a lo hun chuan thlâmah an lawi chho va, a ruaitu chu parawn kai deuh a nih chuan banhla zu pawh a lo nei ngei thin a. Chawl tel lo ningzu an inleh kual vel a, rei iak an han chawl leh a, a changte phei chuan an inchum thûm zawt zawt bawk a; nimahsela thlâm chhâr chhak lam kila feh êm inhungahte chuan kawr leh puan te inhnawh îm êm mah se, tlangvalho chuan hnaih pawh an hnaih ngai lo, an tan khawih a thian ve loh avangin. Nulaten chawfun an thet a, hlui an han siam a. An kham vek hnuin an seng leh a, hmun an phiat a, chawfun hnahte chu hawihhlawh paihna bawm "Awngthlak"-ah chuan an thlak leh vek a, chu mi zawhah chuan i lawmpate chawhnu zuk tur lehkha an zial leh zeih a, An hlim em avang chuan an chawl rei tih pawh an inhre lo. A ruaitupa chu [illegible] nen a chhuak ta tharh a, [illegible] zang takin an zui a, thlâm kawt [illegible] kal pahin :

Vawiin chung turni hnuaiah Chhawkhlei Ai-
nawnpari,
Ka phal lo ve i thlan dar tui ang a luang tur chu,
Thlang kawr thli leh zotui thiang val riangan
chan ka nuam e.,

tiin an au rawng rawng a. An hnunga an lawmnute tan chuan anmahni tana sa an ni tih hai lo mah se, "Ava leng awm ve," lo tih chu mi ngaihah thil mawi a ni. Rei lo te ni a han sa vawl vawl a, mahse chung nula leh tlangvalte thlan tidai tur leh bual fai tur chuan Vanchungnula chuan Bay of Bengal aṭangin tui a rawn chawi a, chhihri atanga lo chhuak ang maiin chung lam atangin a rawn phuh ṭhet ṭhet a. Lawm ruaitupa chuan thlâma chawlh pawh rawt mah se, lawmte chuan, "Ni lo ve, a hahdamthlak zawk alawm," hlim takin an lo chhang a. A! in tidik ngawt mai. In thaw a sa tawh bawk a, in thlan tidai rawh u. Fur ruahte chu ṭhal ruah ang hek lo, a hrisel a, thosite chuan khawsik hrik an pai si lo. In khumbeute a hul a, in lu a hul theih dawn phawt chuan engmah pawisak tur a awm hlei nem. Chu lo rengah in hmaite lah chu khawpui nula hmaite anga Japan siam pawh a ni ve si lo va, huh mah se a zawp dawn si lo! Ni sa hem vuai tawh buhte a lo parh tha leh ang khan, a nih loh leh zawngbeng ruah sur lawm ang mai khan parh hawrh zawk rawh u. Mahni hmun hmunah chuan, nipuiin a hem ro tawh leh romei zam kara thichhawnga lum tawh Mang N Mang te ngial pawh

FUR ruahtui chuan min rawn tiharh leh ta a, lawm avangin beng thleng thlenga bawp kan khai leh tawh mai hi.

Awle, tunah chuan darkar ruk dawn lai hna in thawk ta, haw mah ula (in thlo zau tawh bawk a) in thiamawm reng reng a:

Mi u lo au piah mualah sawn,
Chhuntiang lal pawh thlangtiang runah lawi zai rel ve se.
....
Siang lam rawnah lomtluang mawiin,
An chhawm haw lanu Thasensiari.

Dan naranin Inrinni hi chu awm nia ngaih a ni deuh. Inrinni tih takah a tuka Pathian pawl nan nasa taka inbuatsaih a ngai thin. Tichuan Inrinni zing lam chu insuk nan leh inbual fai nan hman a ni a. Chawhnu lam erawh chu puan tah nan, tlangval tan nula rim nan. Chawhnu her sawk, behliangmun hun lai vela veng keltila hmeithai ina luh chu tih mi tak a ni. Hmeithai fing deuh a nih chuan Banhla zu leh thil tui tha tha a lo hlui thuai ang che. (Banhla zu hi khaw tinah nu fing pa fing deuhte lo chuan sak nachang an hre si lo va) A fanu tan a beisei deuh bawk che tih hria la, intineitu hle rawh. Nula hnaih taka i thut theih nan thutthleng a pe ang che; mahse themtleng zawnah chuan thu suh, khuavang kawng i dal ang e. Rei lo te i thut hnu chuan, a bâng dawn tawh na nge maw, tih mai turin fur ruah

chu a lo sur ang a, mahse a thawm a nasat zawh poh leh duhthusam a ni si ang. In puanbu kha zial ula, tapchhak lumah in pahnih chauh khan tawt fâin han thu mai rawh u. In ei chak vang pawh ni lem kher lovin tihtur hre lo khan kanpuah kang ula, ei rawh u. Ruah te chu sur kumkhua mah se pawi in ti em ni?

Awle, ruah sur ban dawn hun chuan sumhmunah va dak chhuak teh u. Naupang fur ruah sur lawm in hmu ang a; thenkhatin tuihawk an khuap ang a, thenkhat erawh chu lawng lem buaipui leh kahchika lo indo mek te pawh in hmu ang. Hau mai suh ang che u. Fur khawthiang an lawm a, nuam an chen ve tih hriain, tuihawk khuap tam deuh deuh tur leh lawng lian zawk te siam turin fuih rawh u. Chu lo rengah naupan laia thil lem siam mite chuan an puitlin hunah pawh thil siam an thiam duh a, tanpui zawk hial rawh u. Tin, naupang laia kahchika indo ching mite leh tuihawk chen mite chuan Science an thiam duh bik a, an len deuh hunah Science zirtir tur an ni ang. Chungte chu nakin lawka kan B.Sc. M.Sc. leh B.E. M.B. turte an ni tih hriain enkawl ngun tur an ni ang. Tin, Aijal leh Lungleh khawpuia awm i nih chuan inkhel en ngaihven rawh. Zoramah te chuan Hockey hun a nih leh nih loh pawh kan pawisa vak lo va; fur ruah sur hnuaia khelkawm nen chhuak i hmu fo vang. A pawi lo ve, a vanneihthlak ting. Thelret kawr lian tak ak chhuak la, lammual lam pan rawh.

Inkhel zawhah ruah a lo sur ang a, hawn kawngah nula nihliap nei lo i fun haw dawn zuk nia!

A ni, mawi thu-ah pawh FUR ruah sur bani ni lo sa leh te, a tlai deuh chuan kawl lo eng leh te hi a mawi thei teh asin! Leika tlang sangah khua han chuan la, Zoram tlangte chu nimina siam zawh ang maia thar vur vekin i hmu ang. Kawn pakhat karah tlang dang-a lo lang a, chu-tiang inpelhsawlh nalh tak tak chuan tlang hran hran panga te, pasarih te hial pawh i hmu thei ang. Ni tla tur kawl eng chuan tlangte chu a rawn khawh sen deuh sut ang a, thing buk te pawh (a hrin deuh chuan) chiang takin i hmu thei ang, chu chu alawm Zikpuiin pan:

Rangka dar tui ang a eng zam vel,
Lentu chul tawh a tuai thar leh e',

a lo tih chu. Hla phuah thiam pakhat pawhin :

Fur khawthiang thingrihnim,
Chhawl lii liai hi a mawi mang e ;

a ti vawng vawng a.

Mahse FURah chuan dai velte a hnâwng a, vangvat a tam a, rulte pawh a tam duh bik. Dik takin dai vah te pawh a nuam lo va, mi tin inah an tawm deuh - hnathawh ni lo chuan. Mahse a pawi tam pui lo. Ṭhal laia dai kiang, "Tlangnuam thing phurhna" te kha tlawh loh leilung an chang zo va, tui kang nghaka zan khua khuaa ṭhutna

tuikhurte chu hawi pawh kan hawi duh tawh lo. Tichuan fur lai chuan hremhmun pawh kan hlat sawt ṭhin ta ve ang. Zep miah lohvah chuan tuikhur leh a kawng hi hmeichhcho inrelna leh inhauna hmun remchang ber a ni a, furah chuan inhau leh inrel a tlem deuh.

Favang te zawng i sawi duh ting lo mai ang u. FUR khaw hnawm ṭanpuina azarah sawmfang hmin tur a lo thlir pha ve chauh va. FURI elrel leh hmusit anga a lan apiangin kan nu FURI chuan "Ka vanga i neih" tia lung ni lovin hla te khua a thlen tawh hnu pawhin a lo rul chuk huai leh a, favang chapo hrem nan buh vui siau suau tawh te tui fur a rawn phuh ṭhet ṭhet bawk ṭhin (chu chu favang ruah kan lo ti rawk a, buhin a haw hle).

Ka sawi tawh angin, Mang N Mang chuan chuti tak chuan nipui chu hrehawm a ti a, ron.ei zam velte chuan a phuar hlum lek lek ṭhin a ; chung hnawlbo tur leh a dangro tihhnawn nan leh inbualfai nan chuti tak chuan Fur lo thleng tur chu a nghakhlel ṭhin a. A ni, ani vek chu, dik lohna te, inhnehchhiahna te, intihduhdahna te leh inthlei bikna romei zam vel chuan a phuar hlum lek lek ṭhin a ; a sa ei tham lohte chu, lalna te, thuneihna te, itsikna te leh elrelna te chuan chhunrawlah an hmang lek lek ṭhin. Amah vek chuan chung umbo tur leh, Zo ram - RAM THIANGHLIM ṭhin, bawlhhlawhnaa lo khat ta tithianghlim leh tur

leh Zo ram pang bal zawng zawng zawng tlengfai tur chuan insiam ṭhat lehna Fur Ruahtui a lo beisei em em ṭhin a. Chu RUAH chu nipui tawp dawn kum 1945 velah khan hmar lam kawlkil tawp aṭanga chhum rawn chawiin a hmu a, a lo lawm em em a. Kum ruk zet chu chu Ruah chu Zo ramah hian a sur tawh a. A nih leh Mang N Mang dangro chu a hnawng chiah em le ? Zo ram pang bal zawng zawng te chu a tlenfaiin an awm em le ? A nih loh leh ruah tlenfai hnu tlangte leh ngawte an thar leh uar ang chuan Zo ram "Lentu chul tawh" chu a tuai thar leh teh reng em le ? A chhanna chu tawitein sawi theih a ni ang. Hawrawp panga inzawm, thu tawite chu kawng dalah a awm fo mai - chu chu MAHSE hi a ni.

Ruah chu thlipui nen lo thawkin in leh thlam tam takte chu rawn la MAHSE, FUR ruah tui chu a lo tling khawmin tuite pawh lo lian ṭhin MAHSE, - dai vel a hnawng a, vangvat a tam a, rulte pawh a awm. MAHSE hrehawm pawisa lovin, hlauhawm haiderin chhuak mai rawh. Zo ram a la thianghlim tawk loh chuan nawhlung thap tak hmang la, balte chu a khawk ang. MAHSE pang bal khawhna hnuah chuan a nawt thlatu chu han bei leh lul suh ang che - Pang balah i insiam hlauh chuan Mang N Mang nawhlung thap chuan a nawt ang che. Chu leh chen RUAH chu lo sur tawh mah se. Zikpuii Pa chu a la hnawng chuang

a ni hek lo va, Mang N Mang pang bal pawh a la khawk chuang a ni hek lo. Fur lo thleng tur chuan thil ṭha min rawn thlensak ka beisei avangin ka lawm ṭhin a, mahse beiseina chu a thlawn a ni leh ta si !

Sawi ta zel ila, Fur chhunga hnathawh atana nuam deuh mai pakhat leh pek chu nauawm a ni. Fa i neih chuan i hahchawlh ni tein awm rawh. Nau zawng zawng hian ruah sur an lawm a, hmuh pawh an hmu duh. Tlema lung fing deuh tawh te phei chuan, ruah hi khawi aṭanga lokal nge tih an zawt fo ang che. "Pathian zun a ni e," tiin chhang mai mai suh. Chhanna dik i hriat loh chuan, "Ka hre lo," tiin chhang mai la, i chhang dik ber ang.

Mahse nauawm tur nei ve lote chuan, u-leuh te, um-e te leh dawlrem te an lo hram chang hian, khawharthlak kan ti a, kan rilru ram hla tak takah a vak a, hun kal liam tawh te kan chhui let vak vak ṭhin.

Chung khua ri der der e, van rial a chiar e,
Ka nauvi kal nan e, Run tui a lian te ;

kan ti ṭhin - kan ti ṭhin tak na a, eng ang pawhin lian se, Run tuipui dan phakah an awm lo tawp tih chu chhia leh ṭha hriatna chuan a hmu tlang vek a, suangtuahna pawh chuan Run luipui chu meilawngin a zawh kai zung zung bawk si !

oWo—oWo

Awithangpa A Nih Kha[1]

MIZO nula tlangval zingah van hnuai thang Awithangpa la hre lo kan awm chuan a vanduaithlak chu ti ngam em lo mah ila, thil vanneihthlaka sawi tur chu a ni lem lo vang. Mi tam tak chuan Awithangpa hi hman lai mi emaw kan ti a ni awm e. Naupan tet ata a hming ka hriat fo, amah ka hmuh chak êm êm, mahse ka hmuh reni-chan theih loh, Silchar zin châwngte hian Kawnpuia riah tih awm si lo, ka pel leh fur fur thin a Vawikhat chu vanneih asiamin kan chuanna motor chu Kawnpuiah chuan a chhe palh ta hlauh mai a, hmanhmawh takin Awithangpa en tur chuan ka thawk ta a. Awithangpa kawngkhar chu ka han hawng hlawl mai a, in chhungah chuan tumah reng an awm lo va, kawmchar leikâah chuan pitar, ka hmuh dan chuan kum 65 mi vel tur hian a sam var viu veu chu a lo khuih dalh dalh a. Kei chuan, "Ka pi, Awithangpa hi a awm na nge?" ka han tihlawl mai a. "A ram kal a ni, a lo haw har hle dawn si a." Ka pi, "Awithangnu i ni elo?" ka han ti leh rawk a. Driver-in motor a repair theih tak si-ah chuan riah mai thu awm hek lo, Awithangpa hmu lo chuan ka liam leh ta a. Ka zin fo va, mahse Kawnpuiah chuan ka chuanna motor chu a chhe duh si lo.

1. Aizawlah kum 1952-a a ziak.

Vawikhat chu ka hritlan deuh avangin ka mû a, ṭhutna pindanah chuan pa pahnih hi an lo ṭhu zawk a, tuibur hmuanıda lek an thut chhunga an titi chu a ngaihnawm viau mai a, a ngaihnawmna chhan chu an tawnghmang thiam vang a ni. Tute nge an nih hriat ka duh ta a, an kal leh hnu chuan luhai bur chungin ka tho va, "Tute nge helaia lo leng kha?" "AWITHANGPA A NIH KHA!" "Tunah khawiah nge?" Rang fein ka han zawt a, ka mut kawr nen chuan tual ka han chhuak a, Awithangpa tukhum chu hla feah ka han hmu phak a. Heti tak hian ka hmu châk tih chu hria sela, ka nu danin :

Hmuh ka nuam e zawl khaw valan a ti e,
Awithangpa hmelah a chuni nun,
Dartui a luan bil lo ve.,

a ti ang. Awithangpa chu kan khuaah a châm tih ka hria a. Tin, chumi ni vek chuan veng lehlamah a leng dawn tih pawh ka hria a. Tichuan hmuh tum em emin ka lo chang ta a, hmelhriat ngailoh napui chu chan fuh pawh a har kher mai. Nakin deuhah chuan putar pakhat hi ka hmu a, Awithangpa a nih chu ka ring chiah lo va, mahse a lo nih palh tak hlauhin ka ti a :

"Min hrilh rawh ka tawng emaw Awithangpa...."

ka'n ti dawn a, mahse nula pawh ni si lo chuti taka han chham chu dik ka ti ta si lo va, "Ka pu, Awithangpa an tih hi i hmu mial lo maw ?" ka ti ta zawk a. Ani chuan, "Tun maiah khan saw

lam panin a kal tak kha. "Baklengin ka tlan a, putar dawlhkai deuh, tiang hawl hi ka va hmu a :

Nangmah hi em ni zai rum vung khuatin fantir a,
Mi lai fa leh samtlang zopui Awithangpa,
Sakhming tha khuavela lar ber chu?

ti mai ngam lo chuan, "Ka pu, Awithangpa i nih chuan khawngaih takin lo ding lawk teh," ka ti ta zawk a. Kan inchibai a, lengah ka sawm ta a.

Châng dang kân reng kan rel dun lo, zing aṭangin tlai lam thlengin kan iṅkawm a, a kawm nawmzia, a ṭawngkam chheh mawizia leh a hawih-hawmzia chu sawiin a siak lo, sawi thiam a har hle ang. A tleirawl lai chanchin leh hla phuah a chin aṭanga a hlate chu a sawi a sawi ta a, a titi leh a hla aṭangte chuan mi huatzawng aiin mi lawmzawng sawi nui, mi demna ai chuan mi fakna lam hla phuah mi, nula lakah pawh uang mai mai lo mi-a ni tih chu a hriat theih nghal a.

"Vawikhat chu," a ti a, "Maubuanga an awm laiin an khuaah nula pakhat a lo zin a, a pa unau inah a thleng a, hlim takin an inkawm a, tichuan :

A tiah tangnemten ka chul lem lo,
Khuatin lang tlang ka zua runah Awithangpan,
Milai parte ang ka lo lawm e,"

a ti mai a ni. An inkawmngeih hle hman tawh a, mahse Awithangpa chu sawrkar pawimawha a zin a lo ṭul ta miau mai a, hreh tak chung chuan a kal ta a. Nula lah chuan a zin rei dawn sia

tiin an khaw lamah a lo haw daih mai a ni awm a. Mahse Awithangpa chu a lo kir leh thut si a, hrilhhai takin tunlaia kan hla hmingthang em em mai :

Saw saw Hmuifangpui saw an kalna,
Nikhumchhingpa vung dang ngai lo ang hianin,
Nuih mawi an liam e thlangtlai zamual.,

tih hi a lo sa chhuak ta a ni. Khawthlangah a zin ṭum pawhin nula pakhat ṭhian a nei a, hreh taka an han inṭhen tur chu, kawng pengah tuibur la al miah lo mai hi hmuam sak tumin an inchuh ṭiang ṭiang mai a ni awm a. Hlain an inthlah ta a :

I hnutiang ngaiah mi siam ang maw ?
Kan inthen nan thlangtiang pui phai phul a zau ve,
Tuan rel kal Lalhmingi kir leh rawh.

Ani lah chuan :

Kan lenna chaltuai a dang tur chu,
Han thlir ang che dar khaw zo liai luai tlangah,
Thingte thliah chhawlthuai a thim ta e.

Hla phuah thiam hmingthangte hi chu lal te, mipui reng reng leh, nulate pawh hian an hlutsak bik chuang a, lalte hian an khuaa pemah an sawm huai huai thin a. Nulate pawhin Pasalṭhate ang bawkin an hlutsak a ni ang, chhim lam a zin ṭum pawhin nula pakhat, luia ba-nê lo tuaifai hian,

Awithangpa a ni tih a lo hre mai chu, ba-nê te pawh chu a tuai phelh pheng phung mai a ni awm e :

Sailo laldangin a tir che'm ni ?
Sappui phurhhlan rawn siam che Lalawithangpa,
Tuan rel kal sialin ka lo hmu che.,

a han tih meuh chuan Awithangpa pawh a phur thlu a ni ang, a han kal leh chuan a pen a sak ṭalh a ni awm e. Tichuan a hla phuahte zinga chang mawi ber pakhat chu a han siamchhuak ta a ni. Hetiang hian :

Ka tawng thei si lo ve Dormawii,
Phunchawng dawntuai a zik kuaiah Awithang-pa,
Ka zai zam velin va man rawh se.

Ni, "A zai zam vel" hi ani tan chuan a zawlaidi, a koki bâwk, a hming tawpa bawl ve a ni a. Tun lai ṭhangtharte pawhin chutiang chhuang chuan nula an rim ṭhin. Awithangpa pawh hian a "zai zâm vel" hi a hmatheh ve ta a ni.

Awithangpa hi Zo pa mawl ve mai si-ah chuan ngaihtuahna thui tak nei mi leh mi rilru puitling tak chu a ni ve reng mai, Mizo hla phuahtute reng reng hian an lunglen lai chuan hla engpawh an phuah thei mai a, mahse an nakin hnu lam tur thlir phak chu an vâng hle. Awithangpa erawh hi chuan a tar hun tur te leh avang lai ni a ral hun tur te a hmu pha vek a. Suangtuahna

thui tak nen, miin tih nachang an hriat ngai loh, hla chang mawi tak chu a han siam chhuakleh ta:

Ka len lai nghil nghiala leng ka 'chhai,
Haiang tar leh sakhmel chul tur Awithangpan,
Ka dawn khawl lung reng a awi thei lo.

Thangthar zingah hian chu aia mawi zawk leh dik zawka sawi thei chu kan awm lawk awm lo ve. Tun hnu hian chu chu a rawn chhui leh a:

Ka vul lai leh ka vang lai a chuai zo ta,
Chhimhlei thuah riat piallei karah Awithangpa,
Ka la thamral tur a pawi ngei mai.

Tunah chuan Awithangpa chuan vanduainate a lo tawk nasa ta em em a, a fa duh tak te, a nupui ngei te a lo chân tak avangin kan inkawm nia a titi reng rengte chu mitthi ngaia lungleng em em, lungchhe tak, intipachang lo se chu mualpho mai thei reng hian a awm a. A hlate chu a hrila hril mai pawh a duh tawk lovin, a sakin a sa deuh zel a, a nupui (ama tih dan takah) a'n pitar a uina hla :

Pui ni chu lem ang zu der teh la,
Nang chu Lalngo lam ang lo let leh ang che,
Phul zingah ar ang zu ngam lo la.,

tia mittui sur zung zunga a han hril chu a lo hmutu tan chuan hnuk a ulh ţeuh a ni.

Pa tlawmngai thei, hawihhawm, mahse hla lamah chuan duhtui tak, mite zirtirna a nih phawt

chuan sawisel pawh hreh lo, naupang tê bulah pawh nelawm em em mai, hla ngaina mi tan chuan kawm chakawm ber niin ka hria.

Chumi hnu rei lo têah chuan Zarkawt gate bulah Truck chung sang taka putar ṭhu hi ka hmu a, ka han en chuan ka thianpa kha a lo ni reng mai a. "Ka pu, i haw dawn ta a ni maw?" ka ti a, chibai kan inbuk a, motor chu a che ṭual ṭual a, ka kianga High School naupangho chuan, "Tu nge chibai i buk kha?" Kei chuan, "Awithangpa a nih kha" ka ti a. Chu veleh amah en turin kawng kawiah an tlan ham ham a, mahse a lukhum chauh an hmu thei a, motor chuan a phur liam ta a, chuta chin chu ka hmu lẹh tawh ngai lo.

oWo—oWo

Vana Pa College[1]

KHAWNGF, kan thian thenkhat vai rama lehkha zirte pawhin an College chanchin an rawn ziak kha, kei pawh kan College chanchin ka han ziak ve hlek teh ang. Mahni zirna College apiang hi tha bikah kan ngai deuh thinin a lang a; mahse tun tumah hian kan College thatzia chu hleihluak taka uar ka tum lo, a nih dan ang chiah ka sawi zawk dawn a ni.

Ka la zir sang lo hle a, College ka sawn deuh dum avangin College tha leh tha lo khaikhin dik thei hle pawhin ka inhria a. Tuna ka zirna nen hian College pali lai ka kaina a ni ta. Martric ka pass hlim hlawta ka kalna College chanchin chu ka kal rei loh avangin a chanchin sawi tur ka hre tam lo va, thla leh lamah rawn ziak zawk ila. Tin, vai rama ka zirna College chanchinte pawh ka thianten an rawn sawi tawh avangin ka sawi dawn lo va; tun tumah chuan tun laia ka zirna College chanchin tawi tein sawi ka duh a ni.

Chu College chu in hre ve chawk ang a, a hming chu "VANA PA COLLEGE" a ni. Mizoram khawi laiah hian emaw a awm a. Mizoho thawhlawma sak, sawrkar hriatpui (recognised) a ni. In lianpui mai a ni a, Mizorama inah chuan a lian ber awm e; Cotton College te, M.C. College

1. Kum 1959 : Shillong-a a ziak a ni.

te ai pawhin a lian zawk daih a ni. Thlawhtheihna ang deuha thla nei vua sak a ni. Tlang thengthaw deuh, zawl zau taka sak a ni a, kawng tha tak takin a chhun nek nuk a, thirsakawr leh motor dahna hmun bikte pawh a awm vek a, a zawl tawp kotlang zelah chuan far thing, hniam ṭawi laih chi mawi takin an phun chhuak vek bawk a.

A College in chhungah chuan pindan pawh a tam kher mai. Thut khawmna leh infiamna pindan (common room) te, lehkhabu dah khawmna pindan (library) te a awm bawk a. Thut khawmna pindanah chuan Vana Pa lim (statue) tangkarua (silver)-a siam lian fe an dah a; tin, amah Vana pain a lo phuah tawh, he College thuvawn (motto), "MAHNI ANGIN THENRUALTE" tih a dumpawla ziak chu a chuang bawk a. Infiamna chi hrang hrang in chhunga tih mi (indoor games) te pawh a awm famkim hle mai.

Lehkhabu dah khawmna pindanah chuan lehkhabu chi tin reng deuhthaw a awm a, chungte chu duh duhin kan chhiar thei a. Chung zinga lehkhabu lar deuh leh kan chhiar zin deuh te chu, "Awithangpa Hlabu" bu 7 (volume 1-7) te, "Taitesena Rammut Bu," lianpui te, Zikpuii Pa lehkhabu "Boruaka In Sak" te leh a hla, "Sakhmel Hmun loh" bu 5 (volume 1-5) te a ni. Chu lovah chuan ni tin chanchin (daily papers) tam tak a awm a, chung zinga lar deuh leh ni tina kan chhiar

thinte chu, "M.Z.P." te, "Mizo" te, "Zoram Thupuan" te, "College Union" te, "Mizo Nula leh Tlangval" te leh "Thlawhhma" te a ni.

Tin, I.A. atanga B.A. thleng zirna, Honour subject nen kim biaiin a awm a. English, Philosophy, History, Economics leh thil dang tam tak zir theih a ni. Science lamah chuan I.Sc. atanga B.Sc. thlenga zir theih a ni a, Honours subject pawh Mathematics, Physics, Chemistry, Biology-ah te a awm bawk. Post Graduate, B.T. leh B.I. a awm nghal bawk a. Kan pawlah chuan zirtu 550 lai kan ni a. College pumpuiah chuan zirtu 5,500 lai kan ni awm e.

Kan Principal chu lehkha thiam tak, subject pahniha M.A. pass a ni a, thiamna dang tam tak nei, Dactor hial tling a ni. A lehkha zir lai chuan Sap ramah Oxford-ah a zir thin a, Science pawh thui fe thleng a zir avangin a thiam hle. Amah chu tlangval a la ni nghe nghe a, mi zaidam tak leh taima tak mai a ni. Mahni hnaah chuan theihtawp chhuaha bei mi a ni a, he College thuvawn hi chawisang em em a, inilsikna leh inhnuaichhiahna tihbo tuma bei vak mi a ni. Lehkha thawn duhte in awm chuan, a hming leh a thiamna hetianga ziak tur a ni, "Dr P. Khuangchera, M.A. Ph. D. (Oxon), B.L. Vana Pa College."

Zirtirtu (Professor) pawh tam tak an awm a, an hming sawi sen a ni lo vang. Professor lar

deuh deuhte chu, Dr. Buizova te, Dr. Ṭansiama te, Prof. Mualzavata te, Prof. Pi Hmuaki te leh Prof. Liandia te an ni. Lehkhathiam tak tak vek an ni a, zirtir an thiam chang ni lovin, ram tana thahnemngaia bei an nih avangin kan College hi an ti hmingtha hle a ni. Kan College hi exam-naah te pawh kan ti tha hle thin. Tun hma lam kum nga lai atang khan University exam-naa a sang ber berte chu kan College-a mi an ni ziah thin.

Infiamna lam pawh kan uar ngawt mai. Pu Chhur Cup inchuhnaah pawl (team) dang zawng zawng kan hneh hnuin hmanni lawk khan "Taite sena College" nen final kan khel a, kan Cup lai chu ropui takin kan lawm.

Sawi tur tam hle mah se lo tawk tawh rih sela, College chanchin ringawta MZP tih khah hi ning fe fete pawh in lo awm thei a. Mizo High School chanchin sei pui pui a lo chhuah lai te pawh khan, a ziaktuten ziak taimain ziak ngaihnawm hle mah se ninawmah a kal lek lek thin bawk a. Tuna kan thuziak pawh hi a sei ta em a, ka tawngkam thlum leh tawng mawi pawhin a daih si lova, in ning hle ang tih ka hlau ta. Peh hel peh hel lovin, "Vana Pa College" hi a tha a ni ka ti dawt mai e. Thla tin fee pawh Rs. 5/- chauh a ni, zawm rawn tum theuh rawh u khai.

Thlang Sappui nun zirna run riai ruai,
Vana Pa College Aizawl tlanga ding tur chu,
Tawnmang rauthlaah ka lo hmu e.

oxx!xxo

Mahna[1]

BIBLE-a thu pawimawh leh thu harsa kan hmuh ṭo pahnih te chu Rinna leh Beiseina te hi an ni. Rinnain kan kal a, beiseinain kan nung te kan ti thin. Khawvel nun pawh hi chutiang chu a ni. Beiseinain hmalam kan thlir a, rinnain kan duhthusam leh nakina la tha tur ni-a kan hriat te chu kan ûm bawk a. A tha mial *mahna*, ka nei thei *mahna*, ka hlawkpui *mahna* tih chhâlin thil harsa leh thil hrehawmte kan su tlang thin a nih hi.

Loneitu chuan kum tawpah kham khawp ka thar *mahna* tiin ram ngaw a thiat a, zum leh hriam ṭkarah, accident tawh theihna karah ram ngaw a vât a, a nih loh leh tulpik a su a, thlai chi lingin buh thlakin fur hlo a thlo a, kum tawpah hâwp khawp ka thar *mahna* tiin a tang thin a ni. Nu leh pain nakinah lehkha a la thiam ang a, kâm a ding ang a, Officer lian a la ni ang a, min la ṭinuamsa *mahna* tiin, harsa chung chungin an fate ṭlehkha an zirtir thin a ni. Ka hlâwk mial *mahna* tih chhalin dawrkai chuan sum a dawng a, ka bill a tam thei *mahna*, Officer lian ka kherh thlu thei *mahna* tiin nula te pawh an inchei a, têl rimtui an inchulh a, kawr man tam leh pheikhawk man tam an inbel thin a. A tawizawnga sawiin, mi zawng zawng hi *mahna* khawvelah kan cheng a ni Tlangval pakhat La hmun siam chuan ti hian a han ti a:

1. Kum 1989-ah Aizawla a ziah a ni

Chung siar iangin a vul chhing chheng,
I lawr ang aw thlawhlai thingte a pur e,
Ngotekherh tlang tial a chang **mahna.**

Ni e, a la par chu a lâwr ang a, nuin nisâah a pho lum ang a, herawtin a her ang a, lasaiin a sai leh ang a, lapua a lo chang dawn a ni. Chu lapua chu lachawnah a siam ang a, lachawn chu hmuiin a kai ang a, latui a lo chang ang. Chu latui chu a dinlek ang a, chutah laduang a lo chhuak ang. Chu laduang chu a chhum ang a, lazar ban sawhin rawlawnah a pho ro ang a, chutah suvelah dahin a hlum ang. Lahlum a lo chan hnuah chuan thembuah a bâng ang a, a duh leh puan ngoah a chan ang a, a duh leh ngotekherhah a chan tawh ang. Tichuan la hmun siam atanga a ven thleng kha *mahna*-ah a in nghat vek a nih chu.

Mahna hi awm lo ta sela mihring nun hi a ho viau awm e. Pathian ni-a biak ina kan inkhawm te, Bible kan chhiar te, Zaipawla hla kan zir te, Gospel campaign-a kan tel te, camping a kan lut te hi eng dang vang mah a ni lo va, vanram ka kai *mahna* tih thil bawk a ni. Tlangval pakhat hlimna zawnga rei tak khawvela tlan tawh chuan hetiang hian a ti a:

Khawvel par mawi zawng ka lawr kun ta,
Ka zawng tawh dawn Chhandamtu Lal Nunnema,
***Ngaihdamin thangvan ka kai* mahna.**

Kan han sawi tak atang te khian mitin hi *mahna* khawvelah kan cheng tih a lang chiang a. *Mahna* sâng khawvelah kan cheng tih a lang chiang a, *mahna* sàng deuh leh hniam deuh te pawh a awm ve ang. A sâng emaw, a hniam emaw, mahni tawkah an pawimawh theuh va, thil ho tê anga lang pawh thil hlu tak leh duh-thusam sâng tak hawlh theite an ni.

Suppui lamlian kawi a zau laiah,
Kep chhingchleng ngun kual mawia chan ka nuam e,
Bun mawi Lalhniangin mi chhar mahna.

A phuahtu hian nula lakah uanna tur a nei hlawl lo chang ni lovin, a phuloh leh a cho rual loh a ni tih a hai lo va, chuvangin bânbunah chang ta ila, lamlianah lo let ngât mai ila, Lal-hniangi'n han chhar ta hlauh mai se, a bânah min bun ta se, a ti a ni. A duhthusam chu a nep hle angin a lang thei ang. Mahse a nula duh tak bân englai pawha kherh reng mai chu thil thlakhlelhawm lo zawk zawk chu a ni bik lovang.

Tlangval pakhat lungleng mangang chuan duh thu a sam ve a, heti hian:

Phaitlang chung turni a tuar ang maw,
Lalngovi thlan dartuia chan ka nuam e,
A tangnem karah ka luang mahna.

A nula duh em em, mahse a chan phak loh tur a ni tih a hriatchian si chu phai lovah a feh

ni' ngei tur a ni. Phai ni sa a tuar ang a, a thlan tui a luang zawih zawih-ang a; hah takin hna a thawk dawn tih a hre reng a. Tichuan, a thlantuia va 'chan-a, a tangnem kara va luan chu a duhthusam vawr tawp a ni awm e. A thianpa ve thung chuan:

Thiana, duhthusam ta vekah chuan,
Chan ka nuam e chhaktiang kawlrawn mei-thi-ah,
Zikpuii'n tangah mi bang **mahna**.,

a han ti ve thung a. He tlangval *mahna* pawh hi chuti tehchiam chu a ni bik lo kan ti thei ang. Ṭhihnaah chang ila, Zikpuii'n min awrh se a tihna ni âwm tak a ni. A thianpa *mahna* ai chuan a ropui deuh zawkin a hria a ni âwm e. A thianpa dang leh *mahna* ve thung hi lo thlir leh ila:

Thiana, duhthuleng ka sam thin a,
Chan ka nuam e, Lalngovi thirkhailengah,
A tangnem pawngah ka hem **mahna**.

He hla hi kum 1940 hma lam, kan nulaten tuibur zûk an chin laia chhuak a ni ngei ang. Tunlai nula leh tlangval zingah tuibur la hmu lo an tam hle ang. 'Thirkhai' chu thir phek zum, kutphah chen vel, tuibûrtû hawlh nana an hman thin, tuibûra an khai a ni a. 'Thirkhai rirek tel lo chuan a hlim tak tak theih loh ve' an tih chuan, 'Hmeichhe tel lo chuan...' an tihna a ni a. He tlangval *mahna* hi a nep ang reng hle a. Thirkhaia a chan chuan a neitu âwmpâwng hem zeuh zeuh a inbeisei a ni. Mahse a hêm fo kher lo vang e!

Mizo chang pawh kan ni bik lo. Hnam dang mingo, mi hang, mi eng, hnam zawng zawng i ti mai ang, kan vai mai hian *mahna* khawvelah kan cheng a, kan hla te, kan thawnthu te, kan philosophy te thleng hian *mahna*-ah a innghat vek a ni. Arabian Nights thawnthu zawng zawng te, Carpets leh Sakawr thlawkthei zawng zawng te, Tolstoy-a thawnthu te, Knights of the Round Table tih te, Sherlock Holmes thawnthu te, James Bond-a adventure te, Lawnglaii thawnthu te, Lalruanga thawthu leh Chhura thawnthu te thleng hian a lungphum chu thil pakhat *mahna* hi a ni theuh mai. Politics kan tih te, Party te pawh hi an innghahna lungphum chu *mahna* bawk hi a ni. Zoram nuam kan siam *mahna*; mipui himna leh thawvenna kan thlen *mahna* tih chu an innghahna bul leh an vawrtawp chu a ni.

Mizo hla phuah thiam te hian philosophy hlain an chham chhuak thin a. Heng hlate hi pehhêl angreng tak, mahse a awmzia zu suangtuah thiam theih tak vekin an zam thin a. Thuhnuairawlh em em leh inngaitlawm em em ang tein an inlantir a, mi an fak duh zawng Lalte, mi huaisen te leh nula te chu a lo a luakchhuaka ṭha leh chungnung ang te in an sawi thin a. Chu chuan hla a tingaihnawm a, an *mahna* khawvel zauzia a tilang chianghle thin a ni. Hengte hi lo en ila :

1. *Fiara tui thiang chan ka nuam mang e,*
   Han luang ila Zialung mualpui khanthuamah,
   Len-mawi Thanghniangi'n mi thal mahna.

2. *Chhawrthlapui khuavel tiang nuama'n,*
Chan ka nuam e, chhaktiang kawlrawn chung sanga'n,
Sakhmelthapari'n mi thlir **mahna.**

3. *Sappui powder chan ka nuam thin e,*
Sakhmel sensiar annemin laikhum sanga'n,
A sakruang mawia'n min chul **mahna.**

4. *Chhiar thlang bawar chan ka nuam e,*
Lungtilengi khuandim a chan zantianga'n,
Rem-arah tal aw mi hmang **mahna.**

5. *A u zun lenga ka uai tawh hnu,*
A nau parte dawntuai ka nghak lian dawn e,
Kan tawnah tui ang a nem **mahna.**

Khingte khi thil ni thei lo, khawvel thiamna zawng zawng pawh sawr khawm ila thil tih theih loh lang chiang sa vek an ni a. Lui tuia chan a, Zialung (Biate) dai kianga han luan te chu a theih loh tih a chiang sa a. Thlaa chan a, khawvel entu han nih te pawh chu a tiha tih rual a ni lo va. Mahse heng hian a phuahtuin a ngaihzawng a ngaihsanzia leh a ngaih ropuizia a tilang chiang em em a ni. Tlangval pakhatin nula pakhat a duh em em a, mahse a chan phak si loh pasal neih zana a beidawnzia a sawina, chuta a duhthusam nep angreng tak, khi mi hla chang linaa a sawi khi mak tak a ni. A chan tak si lohah chuan a bul hnaia awmna remchang leh a tana a thiltih-theih awmchhun nia a hriat chu a pasal neih zana

Rem-âra talh atan ngei khan lo va inhlan ila a ti a ni a, hei hi thil namai a ni lovang. 'Rem-ârah tal aw,' a ti vawng vawng a, 'Hmangaih lung i dum phawt chuan, lawm zel ta'ng e' tih ai khan a hniam bik miah lo. A nunna a hlan avangin a chim sang zawk kan ti thei awm e. Hetiang lam hawi hla hi tha tak tak a awm ngei ang.

Chuti taka *mahna* hi a pawimawh si chuan *mahna* hla tam tak kan nei tur a ni dawn lawm ni ?

oxx:xxo

Mizo Hla[1]

HLA neih tam hi hnam finzia tehna ni teh hlauh se, sawi buai ngai miah lovin Mizo hnam hi hnam finga chhiar tur kan ni ang. Hla hian hnam nun leh rilru a târ lan thin avangin hla neih tam ngawt chu a tawk lo va, a awmzia hian kawngro a su zâwk a. Kan hlate hian kan hnam zia chu a mawl ang angin, a mawi ang angin a tarlang a ; kan lo changkan deuh deuhin kan hla awmziate pawh a lo thûk ve deuh deuh zel a, tûnah chuan kan hlate hi chik taka ngaihtuah leh chhût a ngai ta a ni.

Mizo hla neih tan dan : A bul thu sawiah chuan kan hla neih tanna chu kan chanchin (His-

1. Aizawlah kum 1959-a a ziak a ni

tory) kan chhui theih hlat ber hun vel atanga hla hi lo piang ve ni ngei tur a ni. Kan chhui hlat theih ber chu kan pi pute Rûn leh Ṭiau kara an khawsak hun lai thu a ni. Chutih lai chuan silhfen tha pawh an la nei lo va, siapsuap an feng a, chi tin hi a hrang hrangin an awm a, a changin an indo a, a changin an inngeih leh thin. An awmna hmun kan hriat hmingthang ber berte chu Seipuikhur te, Khawkawk te, Suaipui leh Sanzâwl te an ni a. Chung hun chu 1,500 A.D. vel ni tur a ni. Chutih lai chuan hla an la nei lo va. Titi pakhatah chuan, pa-pakhat hian Tumpâng Sial a kap a. Miten (Pawi-ho an ni ta ve ang) salu an men thin tih an hria a, men ve an duh ta a. Hla lo chuan an ti hlei thei ta chai lo mai a, mahse sak tur an nei si lo va. Pa pakhat chuan, "Kei man kan phuah ang e," a ti a, ti hian a han hril ta a.

Khatah khanin hei hi a lang a,
Hetah hianin kha kha a lang a.

Chu mi ringawt fahran chuan an tlaivar zo ta ngang lo va, an ṭin darh ta a ni. A tukah chuan tumpang kaptu fanu chuan an inkhualte-lemnaah,

Ka pan tumpang sial a kap e,
Kan runpui a mawi e,

tia a sak hi an hria a ; tichuan sa lu chu an men ṭha leh ta a ni an ti.

Titi dang lehah chuan Mizo hla neih hmasak ber chu, "Khawnmhma pal a er an ti" tih ngawt mai hi ding tlarho hian an sa a, an sak pah chuan an er (eu) vak vak a, an piaha mi dang ding tlar vete chuan, "A er leh lo an ti e," tiin an lo kûn ve vak vak a, chutiang chuan an intih chhawk a, an nui vak vak thin.

Chutiang chu kan hla neih ṭan dan a ni a, a mawl tawk hle, awiawm tak a ni. Chutianga a rawn intan chuan hla chi hrang tam tak maiin an rawn hmu chhuak zel a. Tunah te phei chuan hla chi hrang chhiar sen loh, awmzia pawh thûk zawk leh a thute pawh ngaihno bei zawk miten an lo thiam thar ta zel a, thu kamram mai maia inṭanin hla tha tak tak a rawn insiam chhuak ta a ni.

Run leh Tiau kar chen laia hla chhuak

Mizo hla hlui, Rûn leh Ṭiau kara chen lai hla sawi hmasa ta ila. A upat dan indawt deuhva kan sawi dawn chuan:

Kan Ngente khua, khaw nuam kha,
Thla ki fam hma'n ka nghilh rua lo ve,

tia mi zawng zawngin a hming kan hriat, Pi Hmuakin Chawnghawih khua a phuahna hi sawi phawt tur a ni ang.

Pi Hmuaki hi Mizo hla phuahtute zinga ropui ber ni kher mah suh se, a hun lai chuan a ropui hle a ni ang. Bul ṭantu a nih avangin Sap hla

phuahtu hmasa ber, Beowulf te ang dinhmuna ding hi a ni. "Hla a phuah a phuah mai thin a, miten, 'hetia a phuah zêl mai chuan thangtharin hla phuah tur an nei hlei nang, kan thlang tla tur buai vei nen, Pi Hmuaki hi i phum ngawt mai ang u,' an ti a, a nung chungin an phum ta a. Mahse an phum lai te pawh chuan:

Nauva te u, nau haia te u,
Tha te te khan min vur ru;

a la ti talh e, an ti.

Heng hi an hla phuah thiam ber ir atanga lo chhuak a nih hrim chuan, chung hun laia mipui dinhmun chu a la hniam rapthlak mai tih chu sawi tam pawh a ngai lo vang.

Mizo hla hlui han chhui hian, thil tangkai tak mai leh ngaihnawm tak hriat tur a awm. Mizo hnam hrang hrang - Lusei, Hmar, Ralte, Paihte, Pawi etc. kan lo inpumkhatzia a lang chiang hle bawk. Hlado leh Bawh-hla hi Pawi atanga chhuak, sakhaw hmanna leh inthawina hlate hi Hmar atanga chhuak, hla hlui hmingthang hote hi Ralte, Paihte leh Lusei atanga chin chhuah a ni tih a lang thei a, a ngaihnawm hle a ni. Hlate hi a upat dan indawta ziak a harsa a, kan thawnthu hluite pawh chu, lehkha nei lo hnam kan nih avangin a upat dan indawt kan hre thei lo. Dâr hla te hi a upa pawl chu an ni ngei ang a:

Chhimbu leh Peng Peng intu e,
A lu lam kawng, lu lam kawng;

tih ang te leh, Liandova hla leh Chawngvungi hla ang te, Dâr hlaa kan hman takte hi an upa hle ang.

Chawngvungi chu Sawngkhara'n a rim thin a,

Chawngi, Chawngi, kawng mi lo hawn rawh,
Sawngkhara ka lo leng e;
Bawmzo fa leh tuium chhia,
Pawnah an riak na ngai e.

Hmanlai chuan a chi bing tê têa awm ṭhin an nih avangin chi tlem deuh leh mi hmuhsit deuh nih chu hreawm tak a ni a, nula rim nikhua pawhin zahna an hmu thin a ni ang. Mahse an nei ta tho va. Rei lo teah chuan Chawngvungi chu a thi ta mai a, chuta a pizawn nu tah hla dâr hlaa kan hman tak chu:

Chawngvungi man a tam e,
Thi ka pek, a duh lo va,
Dar ka pek, a duh lo va,
Kan darhuai kher i ngen e,
Chawngvung man tam sumhluani.

Hmân lai chuan hla inphuah el (hlaa intuk) hi an chîng hle mai a. Chi leh chi, lal leh lal, khua leh khua, mimal leh mimalte pawh hlain an intu thin a, inhmêlmakna leh indona hial a chawh thin. Sawngkhara nu leh pa leh Chawngvungi nu leh pate pawh chu an inphuah el ta vak vak a.

Chawngi, Chawngi, va kal la,
Sawngkhara va sun ang che.

Chawngi u, Chawngi pa,
Sawnga 'sunah kan ti lo,
Fanu fapa chawiah kan ti a ni e.

He hla hian makna riau a nei, hla hlui ber te zînga mi ni awm hi, a hla thu kan en hian a tun lai hle mai si a, a ngaihna hriat a harsa hle.

Tin, Liandova te unau thawnthu hi a lâr hle a, retheihna ata lo ding chhuak an ni, hlain min hrilh angin:

Hmanah Singai sum tin phur,
Rulpuiin chhumrawlah nei,
Liando te unau lunglawmna.

Rûn lui lianin a nupui Chhiahchawngi a len sak a, chuta Liandova tah hla chu Paihte tawnga phuah a ni.

Ka chiah lamah pel siau siau ving e,
Ka kih lamah Run tui a lian e,
Ka thai Chawngi pam ta lua rawh e.

Liandova te unau chungchangah hian naupang hla hlui te a awm bawk.

Ni a chhuak e, ka hnu hmasa ber,
Liandova te kawmchara, tuilente su dem dem,
Chawngzawng te chawm ziau ziau.

Hetih hun lai vek hian mi hmingthang êm êm mai Lersia an tih chu a awm a. Liandova te unau pawh hi ama zâr zo va lo ding chhuak an ni rêng a. Tin, amah hi a hausakzia sawi huai huai a ni. A chawng hmasa ber a ni châwk ang a.

Lersia chawng mata,
Van zawia a chawng mata;
In bang laiah in ral fei lu tung zut e,
Haw haw haw,

tih hla a awm bawk.

Rûn leh Tiu kâra kan pi leh pute khawsak lai hian thil ho tê têah an indo mai mai zel a, an inrem leh lawk bawk a, Suaipui Langmual vela an awm laiin Râlte hnam Siakêng leh Kawlni an indo va, Siakêng hovin Kawlni hotu pa Darbunga an khawh thluk tak avangin an zam ta a.

Kawlni ka phat lai chun van a, ka dak lau lau,
Kawlni kan chau kah Chawnglul man thei kau.,

an ti a ni. Tin, Pawi ralin an rawn bei a, chu chu hlain:

Pawi no cha cha hawngthawk e, Kawlni runin,
Ka suaipui leh ka lammual a nuam lo ve;
Nah thing nuaia sakruang pal thing ang kan tun,
An thlunglu leh kawr sial tui ang kan lak.,

an ti a ni.

Hla do leh Bawh hla : Mizo chuan eng pawh ti ila, kan hlim pawhin, kan lungngaih pawhin,

kan thinrim pawhin kan rilru thuk ber chu hlain kan hril thin. Tawngkam naran aiin hla hian mi thinlung a hneh duh bik tih kan hai lova, engpawh hlain kan hril thin. Pa ramchhuak hlawhtling chuan a hlawhtlinzia puanzar nan hlado a chham thin. Ramchhuak chuan sa a kah thluk veleh a kiang hnaiah hre pha an awm mahna tiin hlado an chham a, a hriate chu an lo kal a, a sa kah chu an chan (insem) dial thin a. Tin, kawtchhuahah a hlawhtlinzia chu hlado bawkin a hril leh a, tlang a tlir a, awlan, thun tling êl âwl a mu ruakin a kâp dur thin. A hlado atang chuan miin eng sa nge a kah an hre thei mai thin.

Tlang an e, zuk thlir ila, runah naupang a chiau chu e,
Kawli e, sa bawi leh maw, mal za e, tlung lang kan runah e.

Tin, mi lu la hnam kan ni a. Khua leh khua, ram leh ram an indo va, râl an thah tawh chuan ral lu chu an la hram thin. A nghawngah an tan a, a lu chu an hawn a, kawtchhuahah chapo takin an mi lu hawn chu :

Arsi e, thlapa chawh law, ralvawm arkhuanah e,
Zan thim e, zing hman selaw, kei chu e, rim nampa ka thun e.,

tia auvin khuaa mite an hrilh thin. Heng hi pasaltha hla a ni; a ringrek naran sak phak pawh a mi lo, Rapthlak tak a ni. A hlate han en hian

Pawi tawng a ni. Mizo hla pianna hi khi-ah Pawiah a ni ti ila, a sual awm lo ve. Hlado leh Bawh hla tal hi chu a ni chiang hle tih a lang.

Tichuan sa an kah leh hlain an hril a, mi an thah leh hla bawkin an hril a. Huaisen hnam, mi hrât-khawkheng kan nih avangin kan huaizia te hlain kan sa zêl a ni. Amaherawhchu kan dawihzia pawh hla thovin kan hril a, kan ngam loh Pawiho lam hawi chuan:

Hrumsawm lo lian pal ang ka dal zo lo ve,
Ka changsialin Tiaupui dung a zui.

I lal lua e, Phunthanga,
Khawtinah chhiah i lawr e.
Sat mai zel a aw e.,

an ti ve tho bawk a ni. Hawina lam apiangah kan thawl a; mahse chhimchhak hawi crawh chuan hla rum kan sa ngam lo. Phunthanga hian chhiah a khawn thin a, a luhlul deuh chu a sât vak mai thin a ni. Pawiho chu kum 1760 velah chuan an huangtau lutuk ta a, Sailo lal ropui Lallula chuan a ngaithei ta lo va. Pawiho chu a rawt ta a. An lal Phunthanga leh Thanchhuma chu a man a:

Phunthanga'n saingho ngen e,
Thanchhuma'n kawlpui bun e,
Miau muau tak a aw e ,

tiin hlim takin an sa thei ta a ni.

Chai Hla : Mizo hla te reng reng hi a tlang-pui thuah a huhova sak mi, khuang benga lamna chi a ni deuh vek a. Chutiang vantlang hla, mi tupawhin lam nana a sak theihte zinga pakhat chu, Chai hla hi a ni. Chapchar, lo vah zawhah hian vantlang awm ni an kham a, mualah mipui an chai thin. An inkaihkuah kual put a, a laiah khuangpui leh seki khawngtu an awm a:

Lalvungan ka lian a ti, Farzawl a luah,
A luah sual e, changsial sawmthum an la e.

an ti a, an lam tlut tlut thin a.

Chai hla hi chi hrang pariat lai a awm a, chung zinga a lar zual deuh deuhte chu Mangkhaia zai, Thailungi zai, Neihlaia zai, Lalvunga zai leh Zopui zai te hi an ni. Tam tak hi chu khawhar zai emaw, lusun hla emaw ni awm tak an ni a, chai hla te hi chu hlimhlawp siam hla anga hman vek a ni.

Chawngchen zai : Mi neinungte leh mi aia chungchuang Thangchhuah tumte chuan tlang hrai nan ruai an theh a, sial te, vawk te an pawk talh a, mipuiin an ei dur dur thin. Chung an hman dan dungthul chuan a ni ta ve ang kan tun lai Krismas te hi kan hman ni.

Nula leh tlangvalte an zaikhawm a, khuang bengin an zai a, lam tlaivar hialte pawhin an bei thin. Chutiang nikhuaa sak atan chuan

Chawngchen zai chi hrang sawmpahnih lai an awm a. Chi khatah chuan hla chang tam fê fete pawh a awm thei.

Chawn a rel e, lam a rel sual e,
Chawngtinsiaman lam a rel sual e.

Tuibul khuaa mi Chawnsiama a chawng a, chu mi tuma a nupui chet mualpho thu an phuahna a ni a; chuta tang chuan an phuah an phuah ta a. Dawn zai te, Lumtui zai te, Nilen zai te, Tlangphei zai te, Khawhar zaite a lo chhuak ta a ni. Chawngchen zaia Khawhar zai kan tih hi tlêm sawi ta ila. Hlimhlawp nikhua mah ni se, chhung te chutiang hlim nia tel ve ta lo te kha an ngai a, an ṭap bawk ṭhin. Chutiang atan chuan ṭah hla tha tak tak a awm ve tho va.

Bungpui e tang bal e, a zik thim reng e,
Milai kan tang bal e, laikhum a thim reng e.

tiin beidawng takin an sa a, hnemtu an awm lo.

Lurhpui a sang khi e, vanhnuaiin an hril e,,
A chhipah chuan ila, fam ka ngaih khua lang maw ?

tiin beisei takin an zawt a, mahse chhangtu a awm lo. Mitthi kalna Rih lipuite chu a lang thei hial ang a, mahse thlafam vangkhua chu a lang thei lo tih an hai bik si lo. Mizo sakhaw hluiah kha chuan thlân piah lam chanchin hi a chiang lo em em a, in leh ran·a Thangchhuah ve lo leh nula ngai ve lo tan phei chuan a manganthlak leh zual a.

Di nei lo Pawlan a sai an ti,
Fam mah ila, min sai bil tawh hlei lawng e,
Ka nemrang puan tial ka di zawnna.,

ti ve thei lo tan chuan thlan piah lam chu a rap-thlak hle a ni. An inhnem theihna awm chhun chu:

Thi-lo-vi khua awm maw ?
Fam-lo-vi khua awm maw ?
Laia suang-lungpui e, fam lo ten awnna ngai.

Ka nu e, tap tukhlah ulaw, zankhua hrui ang sei,
Keini riak kan fam lo, mi lai leng an fam zo ve,

tiin an lo inhnem ve hram hram thin a ni.

Aw ka nghakhlel hruaikhawm hun tur chu,
Khawvel ngai lova Zion Lalpa fak leh,
Lenrual an kim hun tur chu,

ti theitu tunlai thangtharte nen hi chuan kar a hla tak meuh meuh a ni.

Hla hlui dang : Rûn leh Ṭiau kara awm lai hla chu sawi sen loh a awm a. Chung zinga a huhova vantlangin zaikhawmnaa an sak thin, a pawimawh zual deuh deuhte chu - Sakhal zai te, Salu lâm hla, Sailo zai, Tlangnuam zai leh Nilên zai te an ni. Dan naranin paho hian zu hmunah te khuang bengin an sa a, an lâm thin. Heng hla-te hi mawl tak châng khata tlar hnih lek lek awm, a chang tin maia ngaih dan (idea) pakhat infiah

fai vek te an ni a, phuah ve pawh a har sa lo zet awm e.

Chhak leh thlang indo kan tih mai, Lalvunga thlah (Liankhama ho) leh Manga thlah (Kalkhama ho) indo lai, kum 1880 velah chuan Bawh-hla bak-ah inphuah elna tam tak a awm. Khawchhak nula hmeltha Chhingpuii an tih chu Khawthlang hovin an that a, diriam êm êmin:

Chhingpuii thlang khuandim chu,
Chhip khawpui lammual zawlah,
Chawltui ningzu a rui e Hermawiin.

Chhak ralin ka hrang in ti,
In lawm lai Chhing hermawii,
Pualchang hmul ang inthlau ve doraluh.,

an ti a, an lam tlut tlut mai a ni. Hla hian mi rilru a khawih theih em avangin, hetiang inphuah elna hi a tuartu tan a na em em a. Chhingpuii tlangval pa Kaptluanga chuan a tuar zo lo va, a inkahhlum phah ta hial a ni. Mizo zingah hian hlaa intuk hi an ching ve reng a ni kan tih tawh kha. Hlaa intuk reng reng chu a ngamlotu zawk chuan a thih phah thin an ti a. Awithangpa leh Diriallova inphuahna hi a hmingthang hle. Tin, Lalpuithanga leh Vûta inphuah elna sawi a ni ve fo bawk. Vûta khaw thar kaina turah Lalpuithanga a kai a, Vûtan fin luih a tum a, Lalpuithanga chu a zâm leh ta deuh va, hmun dangah a insawn ta a, chu chu Vûta chuan :

Buanhmun pai ang pawm tawh hnu,
Chengteah lam ang let e, Lalpuithang lema.,

tiin a phuah a, chu chuan Chhim leh Hmar Indo a hring a ni.

Naupang hla : Kan han hla sawi takte khi naupang sak mi a ni lo. Naupang hian a hranpain hla an nei ve a. Pawntonaah leh inkawmnaah te an sa thin. Mahse naupangho chuan puitling angin an zainaah khuang an mamawh ve lo. Khuang hi hla hruaitu, sak ran tur leh muan tur hrilhtu a nih si chuan, khuang hmang ve ta lo chu puitling aiin zai an thiam a ni ngei ang.

Nauawih hla pawh hi kan nei tha ngawt mai.

A khi tlang sang puiah tian dar ang an chhai,
Tumpang sialin a vawr e, Lalhmingliana.

Ral an tihin sutpui ka pawm ngam lo ve,
Lenbuang hnuaiah keiman awi nang nilenin.,

tihte pawh a awm. Râl hlau reng rengin kan awm thin tih a tilang.

Zan thla engan naupang an pawnto va,

Kawlah dumde Laipuithang khua kan ban nang le,
Kan ban loh leh kan lehlang ta lawngle, u, u,

Puitling chuan kan sa rual ve thei lo mai pawh ni lovin, a awmzia pawh kan hre hlawm lo ta ve ang.

A thaia kan lek, a si ih,
Kan la nuam ding maw, a si ih,
Sum airia kan lek, a si ih.

Naupang hlaah chuan a standard pawh a sang vah vah hle lo maw ?

Sakhaw hla leh inthawina : Mizote hi Kristian kan nih hma chuan Mizo sakhua bia kan ni. Ram huai kan be lo. Pathian kan tih chu engkim ti thei, tha em em leh zaidam em em, engkim siamtu ni chuan kan ring a, kan ni tin awmdan tur erawh chu min relsak em emin kan hre lo. Sakhaw hman leh inthawi te uar zêk e ti lo chuan, Mizo hian sakhaw lam hla sawi tur tam kan nei hauh lo. Mak lutuk tak maiin sakhaw hla, puithiamin a roh em em, tlem azawng tih mai loh chu sakhaw hla kan nei hauh lo. Vawkpa sûtnghak ngat chu sakhaw hmanna atan chauh lo chuan an talh ngai lo. Chumia kan sakhaw biakna hla, puithiamin an roh em em chu lo tlângzarh ta ila.

Hual ing, hual ing, Duma thla hual ing,
Khumpui lumin hual ing, tappui lumin hual ing,
Fanu chawiin hual ing, Japa chawiin hual ing,
Mi that sa kapin hual ing, buh ba thlovin hual ing,
Tum vuaia hai tura dam hual ing,
Seipui khura min chhang ing,
Zinghmu a nain chhang ing etc.

He sakhaw hman leh bualthuk chauh hi Lêntlang aṭanga kan thlangtlâkpui chu a ni. Bawlpui leh inthawina dangte chu Lêntlang liam thlak hnua kan puak chhuah a ni hlawm.

Tin, dam loh nikhua hian inthawi an ring a, khawsikpui leh khawhringte an thawi ṭhin. Heng hi Hmarho thiam chhuah a ni ang; a hlate han en hian Hmar ṭawng zawng a ni ngei mai. Khawsikpui thawina Bawlpui an tih chu a hla hetiang hi a ni. :

Phut-Hai, chibai,
Saisawm tlangah zuang tho che a ti khai,
Velvulnu a ti, velvulpa a ti khai,
Lawipui sulah zuang tho che a ti khai,
Velvulnu a ti, velvulpa a ti khai,
Duma thlunglu-ah buk tang a ti khai,
Buk thei mak se a ti khai,
Chawnbanah vuan tang a ti khai,
Vuan thei mak se a ti khai,
Pheiphungah vuan tang a ti khai,
Vuan thei mak se a ti khai,
Suak leh sal tlan tang a ti khai,
Nanga suakin nu zing sumsu thei maw a ti khai,
Var tui chawi thei naw a ti khai,
Keia suakin nu zing sumsu thei tang a ti,
Var tui chawi thei lang a ti khai."
"Manmasi Pa'n thu tin hril ngei a, hla tin hril ngei a
Cherei nu khu khua na buk se khua na fiam ngei se,

Chhumpui zing muai muai kha zui ta rawh,
Romei kai chuai chuai kha zui ta rawh,
Khua kha tin raw-chibai e, Pathian.

Ramhuai te, Phûng te, Chawm te kan hlau thin a. Mahse, hlau hle e ti lo chuan anmahni fakna hla reng reng kan nei lo. Kan neih chhun pawh anmahni vauna leh inhrosakna a ni zawk. Khawhring nei kan tih hi, Mizo ngaih chuan thil tenawm leh thil zahthlak ber a ni. Khawhring chu mihring hmuh theih loh sial anga ki nei, mi kawchhunga luh ching tak, mi pumte tinaa sawisa vak vak thin, ramhuai sual a ni a. Mi kawchhunga a luhin a ching thlu a, an pum a tina a; tunge i nih an tihin 'chumi kha mi chu ka ni' an ti thin, chutiang thawina chu Puithiam hla hetiang hian a awm :

Khuarpui bulah zuang tum che, Taunu,
Tappui bulah zuang tum che, Taunu,
Mi lai lungah zuang tum che, Taunu,
Khurte pawn la, vung thar chhuah la,
I chun i nun a tah che, I zua pan a tah che,
Nang aw e, i lenna khaw khur chungah,
Kei aw e, ka lenna khaw zopmuiah;
I nun ka nu ngam naw ni.
I pan ka pa ngam naw ni.
Nungin kei mi ngam naw ni;
DUR-Taunu, tin rawh, ka leh che.

Tin, hman laiin mi thenkhat an indawi thin a, dawi hi miin an hlau hle thin. Dawithiam tlemtê an awm a, dawi hla pawh an nei, mahse an dawi

hla te chu tumah an hrilh duh ngai lo. Dawi hla chu oheng zaa lei a ngai a, a hria pawh an tlem. Dawithiam hmasa ber kan hriat phak chu Lalruanga (Ralngama) an tih te, Hrangsaipuia leh Zangkaki te an ni. Hmarho hi dawi thiam hmasa an nih avangin dawi hla te pawh Hmar tawng a ni hlawm. Hrângsaipuian Lalruanga a dawina hla chu :

Simah kawl hrei hrut tang e,
Hmarah kawl hrei hrut tang e,
Sum sen in maleng ka tih,
Leng ka tih, leng diai ka tih,
Sum vawnmin maleng ka tih,
Nanga tum hrang a te kha,
Suor ang zuong 'um rek ka tih, ka mawlaw,
Kei chu nem nang ka ni lo.

Inhrosakna hla a ni ber âwm e, Tin, Lalruanga chuan a han dawi let ve a:

Kawl a kungah ka thawk in e,
Virthli ang te khan.
Hung hrang rek ka tih,
Phai khaw sumpui angte khan.
Hung inchawi ngiek rek ka tih.
Vanrang sumpui ang te khan hung in zam rek ka tih,
In tumhrang a te khan suor ang zuong chin rek ka tih,
Ka malaw, neu nang ka ni lo.

Heng hla han inchham khum hi upa chuan thihna ngei ngei niin an ngai thin. Tichuan Lalruanga te hun lai atang chuan dawi-hla leh dawithiam te hi an lo awm ve reng a ni. Dawi hla tam tak a awm lo. Tunah erawh chuan dawithiam te an bo zo ta a. Tu dawi mah hlauh tur a awm ta lo, kan vannei hle a ni.

Zoram luhthlak hnua hlate: Zoram kan luh thlak hnu chuan hnam pawh a lo var ve ta deuh va, kan hlate pawh chu a lo mumal ta deuh deuh zel a, 'hla' an ang ta viau a ni. A phuah tantu emaw, a phuah tanna chhan mihring emaw, a thluk hmu chhuaktu emaw te kha a neitu hming an lo pu zel a. Laltheri zai, Lianchhiari zai, Darlengleh zai, Darmani zai, Darpawngi zai. Vaizawi zai, Lengzem zai, Saikuti zai leh hla dang tam tak a lo chhuak ta. Chu mi kha mi zai kan tih hian anmahni khan an phuah ngawr ngawr a ni bik lo va, an tan chhuah sa, a thluk an siamnaah khan mi dangin an phuah belh zel thin a, a tan chhuaktu emaw, a thluk hmu chhuaktu emaw an ni ber. Tin, Mizorama kan luh hnua hlate hi a tawng pawh a ze lo hret hret zel a, a thu pawh hriat a sam deuh deuh zel a ni. A tam ber chu nula leh tlangval inawihna hla a ni. Khawtlang phuahna emaw, thing leh mau, leilung (nature) phuahna hla hi a awm meuh lo. Kan hla tam berte chu lal te, khawtlang te, mimal te fakna, uanpuina leh nula leh tlangval inlawmna

lam a ni ber. Chuvangin kan hlaah te hian dar te, sial te, sakei te, sai te, sakhi te, sazuk te, thlanthla te, vapui te, kawlhawk te, ṭhuro te kan chawi nasa, chu lovah ni leh thla leh arsi te leh pangpar, chhawkhlei, dingdi, ainawn, zamzo te kan chawi nasa bawk.

Hêng hlate zinga hla sak nuam, thluk mawi leh mi tinin an sak nin theih loh chu Darmani zai hi a ni. A hla hi Pawi rim a nam deuh va. Thian zaho hlim taka zu bel bula inkawm nan leh lam pui atan a hmeh bik a, a thluk hi a tho tha bawka lam pawh a rem bik:

Tharsa hawlna khi chhaktiang maw, Run ralah
Lentu khawfar hmuaiah thing chhawkhlei,
A par e, thing chhawkhlei.,

han tihte hian la hmuh ngai loh Rûn ral, chhawkhlei vul chûkna hmunah val hi maniature rifle nen mi a vahtir ruai ruai mai a ni.,

Saw chen chena ka va kal ram deiuh,
Nghosai thiang leh Thangnunnem,
Ka dam chhan Thangnunnem.,

han ti teh. Mizo tlangval lungkham ber B.A,M.A te la hre hek lo, Nghosai ṭhiang leh Thangnunnemi aia thlan tur reng reng he khawvelah hian awmin a mawi lo a ni.

Tin, Zoram luh hnua hla kan han sawi takah te hian hmeichhia an lar kher mai. Hmeichhe zai

vek emaw tih mai tur a ni. Tlem han sawi ta ila. Lianchhiari zaiah hian hmeichhe rilru len ve zia a lang chiang hle. A ngaihzawng leh a lungkham ber mai Chawngfianga chu kalsanin a pain mi dang a neihtir a. Mi nu mi pa an nih hnuah an inhmu leh a, hlim takin zû an khawn dun a, kham lo takin an inkawm a, ui takin an inthen ta a ni.

Kan intawh nan emaw, khawnthiangah zu kan dawn,
Kan inthen nan emaw, chhiarthlang ar zu a khuan.

Lianchhiari te inah, a pasal awm lai ngeiin chal insi rengin khâwnṭhiangin zû an khâwn a, an bei rei lutuk a, khuan hmasa a khuang ta hial a, a pasal pawh chu a tlaivar ve ṭhak a ni an ti. Lianchhiari lunglen chu a bang thei hlawl lo mai a, hla a phuah thiam si a, hlain a hril a hril thin a.

I hming sawi ni reh lo, i ngaih dai hlen lo ve,
I rau i thla tuangtuah par nitin khual lai ka rel.,

a ti a. Lungleng reng rengin he khawvel hi a hmang tawp ṭhak a ni.

Tin, hla hlui zinga kan sawi tak loh hmeichhe phuah, hla ṭha tak pakhat a awm a, Sibuta lal laia mi daih tawh kha a ni nghe nghe a. A phuahtu chu Aikhiangi a ni. Aikhiangi zai tih ve fo a ni. A thluk chu Zopui zai nen a inlaichin hle. Amah Aikhiangi hi mi lungleng thei leh mi lar tak, mi pawhin an ngainat em em a ni.

Aikhiangi nang manah,
Phata chang hnah zar leh na ila.,

Aikhiangi man tur tuak ila, chi teng ila an ti a ni. Mi sawi lat lat tham zawng a ni ngei mai. Ti hian an han zawt a :

Kelte bengbeh kan beh zawn thliai e,
Kan mawi emaw, Aidang min en teh.

Rang tak maiin ani chuan,

Mawi leh mawi lo ka thlu lem lo ve,
In tha zawn thliai, chuai lem in awm lo.,

a han ti a, a zawttute pawh an lawm tlang ṭheuh mai a ni.

Saikuti zai hi sawi loh theih a ni lo bawk. He hla hi ama hmuh chhuah a ni awzawng lova, hman lai hla Chhim zai an tih thin chu a ni. Saikuti hi hla phuah thiam leh he Chhim zai han dın thar lehtu leh tilartu a nih avangin Saikuti zai tih a hlawh ta a ni. Saikuti hi chuan hla hi a pianpui ve hrim hrim a ni. Kum 1830-a lo piangin, naupang tê tak te a nih lai atanga hla hi phuah nghal mai a ni.

Zawlbuk hnuaian buh lem ka thap chiam a,
Hmarthanga zai kel be lo ang e.

Thingsai vela cheng reng thin a ni a. Aiduzawl bul atang khian Thingsai an kai dawn a, tlangvâlho chuan sahlam atan tiin thing pakhat chu, hmar lam

kawtchhuahah an hual lawk a, mahse an beisei angin milu an la leh lawk mang si lova. Saikuti chuan,

In zuah sual e, chhuahtlang thing lenbuang,
Chung lum lianak chhunrawl vai e.

In zuah sual e, chhuahtlang thing lenbuang,
Par a chhuang e, Mizo ngenin,

a han ti a. An lal chu a thinrim ta a. Chumi thawi nan chuan,

Saikhaw tlangah lal lai a zing dawn e,
Chhimtiang naufa banah kai, kan runpui mawiin,

a han tih meuh chuan an lal pawh chu a nui leh ta an ti.

Tin, Zahau nawr laiin an khaw tlangval te Ṭiau ralah an han rammû a. Saikuti lâwmpa Tuvunga pawh a tel. Vanduai thlak takin a han chesual a, Tuvunga chu an that a, a ruang pawh hlawm lovin an rawn tlanchhiatsan a, chu chu,

Senhri par iang ka chhak bawm zoduiah,
Pualchang hmul ang ka di in hlan e.

Sawi sên loh a phuah a, tar fein kum 1921-ah khan Thingsai khuaah a thi a ni. Mizo hmeichhia-ah chuan hla phuah thiam bera ngaih a ni.

Nichin khan Mizovin Thlarau khawvel kan thlir dan tlem kan han sawi a, Vailen hnu tawh, mahse Kristiannain min la hneh hma si a, lusun

zai pakhat Darpawngi phuah chu ngaihtuah tham a ni ve. Vanlaiphai laiah khian vai sipai karah a fa duh lai a chân a. Chumi a mangang chuan,

Ka puak lai leh ka awih lai ve kha,
Lungrawn an liam zo ve,
Zing phulah ka chun ka ngai ti ve maw,

Khua a ri e, chungkhua a ri e,
Bawihbangpuian thuam ang do dai e,
Thinlai dam thei lo.

Kan sawi tak ang he hla pawh hian thih hnuah khawvel thar a awm tih a hre lo va. Chawngchen zaia kan hmuh tawh ang khan thlan piah lam chanchin chu a la pik hle reng a ni.

Puma zai leh a siper te : Mizorama, kan luh tawh hnu vai len hnu khan hla thar mak tak, mi zawng zawng rilru hneh thei, a tual a vai pawhin an lunglen pui, ngur zawng zawngin an hlutsak em em mai chu a lo chhuak a. He hla tluk a mi rilru hneh thei leh Zoram deng chhuak hi a la awm ngai lo an ti hial a ni. He hla hi Pûma zai a ni, 'Puma zai' tih takah a tlar khatna tawpah 'Puma' tih zel a ni a. He zai lo chhuah dan hi sawi dan pahnih a awm.

Pakhatnaah chuan khi lai Lalsavunga thlah khua Hrangchhuana khawvelah hian he hla hi daikiangah tlai lamah ramhuaiin an sa thin a, tlai thum lai an sa a, mi pawhin an hre huai nghe nghe a. Chumi hla thluk chu tiangvalhovin an chhin

chhiah a, an sa tlâng lawn a, an phuah belh ta zel a ni an ti.

An sawi dan dang leh chu, hman laiin vailen hma daih khan Vairchgteah khuan Khawchungho an awm thin a. Chu mi te chuan he hla hi an sa thin a, Mizo ṭhelret hnai kal velin an hria a, an rawn paw haw a ni an ti. Chung an hla hriat hmasak berte zinga mi chu:

Sawr naw, sawr naw, sawr naw, raw, Puma,
Tuikuk hnute vaiin sawr naw raw, sawr naw raw.

tih hi a ni. Mizorama kan lak luh hnua chhuak hmasate chu,

Ril an sa, ril an sa, Puma,
Zo lerah sai lianpui ril an sa ,

tih te,

Khuang el el, khuang el el Puma,
Tlabung dawr sapte ar a khuang el el,
Puma ai dawng ruai ruai e Puma.,

tih te a ni. A la mawl hle a, phuah pawh a sam kher awm e.

"Puma" tih hi Hmar-Biate tawng a ni a. Pathian tihna a ni. Inthawina hla a ni mai thei. Hla chang hmasa kan tarlan atang khian Hmar hla a ni tih chu a lang nghal a. Mizorama an chin uar takna chu tun tlai khaw hnu a ni. Kum 1908 lai velah khan Ratu-ah sawn pa pakhat, mi

ang lo hian nau awih nan a sa thin a, mi thluk loh ang deuhvin, lunglen thlak fû hian a thluk kawi vel a. Tlangval-hovin an sa tlanglawn a, naupang te pawhin Zawlbuk chhe siam peih loh thuah tlangvalho phuah el nan an hmang a, a lar ta em em a.

Chutih lai chuan a khaw rel zelin a ni ang chu, Lalzika khaw tlangval thenkhat (an hming chu sawi kher lo ila) leiba thing tura Lalin a tirh te chuan Ratua an Puma zai danglam bik an va hriat chuan an duh ta em em mai a, an chhin-chhiah a, an hawn a. Hla phuah thiam tak mai Thangkunga an tih chuan,

Ka lawmman sialin a rel dawn Puma,
Lallai than sei, Lalbawrhsap-pa, Lalhmeltha.,

tiin Lalzika chu an han cho chhuak a. Lalhmel-tha, sial ren lo, hlimhlawp ngaina, Lalbawrhsapi pa chuan chu zai chu a ai ta a; Sial, Bawng, Vawk, ran lukim chu a tlu nghal kau mai a ni. Tichuan nula leh tlangval a khaw nawt mai chuan mualah an lâm ta a. Chuta tang chuan 'Tlanglam zai' tih a hlawh phah ta ni. Lalzika chang lo, a unaute ho Vanphunga te leh Thangkama teho pawhin he hla hi an hlutsak theuh a, ran lukim tein an ai hlawm a ni. Chuti taka hla buaipui ta chu Van-hmailiana thlah lalte chuan an hmusit deuh a, chung tlak fein:

Sial ren loh nge in duh, tlang ren lo, Puma,
Tlang ren lo vangkhua a zau zel ang, a zau zel ang.,

tiin an phuah a ni.

Chuta chinah chuan khawtinah he hla hi a darh ta a. Lal tin mai chuan sial te, vawk te, bawng tein an ai ta a. Rock 'N' Roll-in khawvel a deng chhuak ang mai hian he hla hian Zoram hi a deng chhuak ta a ni. Tun lai Rock 'N' Roll ang mai hian a saknaa tel tawh chu an lam em loh pawhin an kut emaw, an ke emaw tal chu a che lo thei lo va, nuam an ti em em thin.

Chu zai chu Pûma tih tel kher lo tein, thluk hrang hret hret tein an phuah ta zel a, tlanglam nan an hmang zel a. A thluk siam chhuak emaw, uar bika ta neiha neitute emaw chu, hla neitu anga ngaih an ni ta zel a. 'Chu mi zai' tiin an sawi a ni ta zel a ni. Tunah phei chuan Puma zai siper engzatnge awm tih pawh hriat a ni tawh lo. Puma zai chu a ki pui (Main key) niin, thluk hrang hret hretin siper eng emaw zat a lo nei ta a ni. Chungho chu tlanglam zai kan ti ta a: tlanglam nana an hman chiah phei chu tlêm tê, Hrangchhawni zai nen a thluk thuhmun deuh hi a ni.

Mual a kur e, kan lam nan,
Khawtlang a kur a e, tlang kur a;
Aitenawnpar vul chungin min lo thlir e,
Neihchang sirva kal mawi chu keimahni ,

tia bân vawr rualin an tlanglam thin.

Puma zai siper zinga a lar zual deuh deuhte chu:-

(1) Awithangpa zai (2) Hrangchhawni zai (3) Lelthang or Lungphunlian zai (4) Ruah var or Mutelen zai (5) Chalmar zai (6) Rel zai (7) German zai (8) Tual phei zai (9) Lianrikhumi zai (10) Transport zai (11) Aizawl zai. A dang pawh a tam mai, sawi sen a ni lo. Heng kan han sawi takte hian thluk hrang an nei vek a, tin, an thluk chu an intawm thei vek bawk a. Hengho hi a ni, Chheih Zai, Tlanglam Zai, Zuhmun Zai, Tlar thum zai te kan tih tak mai hlawm chu. Tlar thum chuan chang khat a siam a. Tlar khatnaah chuan dan naranin thu dik (fact) in a intan a, a tlar hnihnaah tehkhin thu (similie), a tlar thumnaah a tlip a ni. Tichuan, hla chang khat chu amaha intodelhin a phuisui zel mai a ni.

I duh leng thlang rawh, ka kiang nang e,
Bawng va nun zir, Thapui, khua min ti tlai e,
Ka bang nang, nang tawna lunglen chu.

Kan dam leh khua hmuna leng dunin,
Fam mah ila, Thapui nang nen phul zau van,
Fiaratui thiangah i luang dun ang.

Awlsam fe leh han tih ve mai theih ni awm chuan a lang a, mahse mi sak leh hriat reng tlaka han phuah tur chuan mi bak sawn a ngai a ni. A thiam chu mi tlem te an ni. Hmar lamah chuan Awithangpa te, Pu Zachana te, Diriallova

te leh Khawzo lelte zai thiam hmingthang Pu Telela Khawlek khuaten an chher nasa ngawt mai. Chhim lamah Chhawnthangpa, Hausiampa-ten an bei nasa bawk.

Tin, Nu leh pa-ten 'hmangaihna' awmzia hre phak lovin, an fanu te ran hralhin an hralh a, an duh lo chung chung man pe tam thei apiang hnenah tap zawih zawihin an tir liam thin te chiang takin hlain a sawi:-

Ka nu lung thlu lova khiang awih chu,
Tuahpui leh vau an lo vul lentu hnuaiah,
Di kan tawng kan tah a tul leh thin.

Ka nu, sum tamah min tir lo la;
Zuapa nen in lenlai tinkim dawn la,
Kan la par dawn tir e, tlangnuamah.,

tiin an tap zawih zawih thin. Tun lai nula te vanneihzia hi heng hla atangte Kian alang chiang em em a ni.

Heng hlate hi a thluk a mawi theuh nachungin, Lungphunlian zai an tih mai, khuang tlirna chi hi a mawi ber nge nge mai:

Ni kham puan darpui, i zar dun ang.
Ka chung kawlngo mah hian zo nem phunbungah,
Ka thla chan ki kawi... a zar thul e.

Saw hmar lang zing riai saw di lenna,
Ka tir ang che, thaikawi bawngte han hril la,
A tap ruai ruai e...ti zel ang che.

'kawi'....tih tak leh 'ruai' e...tih takah hian khuang tlir a ni. He lungphun lian zai thluk hi, 'Lelthang' an ti bawk. 'Lelthang'-ah pawh chuan a ding leh a 'âwn' a awm a, a thluk dan a in-ang lo hret.

Chu lo lehah chuan 'Mutelên zai' an tih hi a mawi kher mai bawk.

Ka suihlung lenzia ka sawi thei lo,
Mutelen chhip a sang laiah ka chuang e...chhei,
Ainawnparmawi...awi...ka tawng mahna.,

han ti teh. La chuanna ngai loh Mutelên tlang chhip sang laiah chuan thawpik leh lunglêng takin i hawi ruai ruai lo maw ? Heng hla thluk mawi em em te hi solfa-a dah chi a ni si lo va, kan hriat rengna kawng awm chhun chu Pu Telela te, Pu Dula Sailo te, Pu Lalhela te ang hi saktir a, record khung a ni mai.

Heng Puma zai leh a siper Zoramin a uar em em lai hun chu kum 1908 leh 1945 inkar vel lai kha a ni tawh a, an tunlai hle a ni. Heng hla kan sawi hian hmaih rual loh mi thenkhat an awm. An vaiin sawi seng lo mah ila, pahnih chauh tal sawi tel ila. Awithangpa leh Hrangchhawni zai hre lo fa hi an awm lo hial ang. Zai a thiam chang ni lovin, lam a thiam tel nghal a, thian kawm a thiam em em bawk a, zu hmunah te a lâm a, khua a fang a, miten an ngaina em em a, lalte pawhin an khuaa zin turte pawhin an sawm huai huai thin. Hla thluk chi khat, Hrangchhawni zai an tih mai chu min an duh em em a ni.

Vanhnuaithang-Awithangpa, Mizo hla neitu ber hi tun lai mi an ni bawk a. Mizo tawng hmang thiam, rual kawm thiam, mi lungleng thei, eng subject pawh awlsam taka hlaa siam mai thei zel a ni a. Hla chi hrang hrang a phuah hnem êm êm a, a bua siam tham ngawt a phuah a, Capt Lalrina Sailo khan a siamsak hial reng a. A hlaah pawh thluk hrang hrang a awm a, chung thlukte chu a intawm thei vek bawk. A hlate chu awmze thuk tak nei, thumawi apiang remkhawm, mi rilru hneh thei em em vek an ni. Awithangpa hi chu sapin 'poet' an tih ang tak tak hi a tling ve a ni. Hla chi tinreng khawtlang phuahna, mi mal, khawvel thil, lunglen zai, phuah loh a hleih pawh a nei lo. A phuah apiangte chu hriat reng tlak, mi naran rilruin a phak loh te vek a ni.

Hla pakhat, thil ho ang reng tak si, mawi taka a phuah a awm a:

Ritva veng ral tha chu keimahni,
Riang leilan rua-thlerin sai ang lian tlangah,
Nun thiam ang kan zirna mual liai luai.,

tih te,

Nikhumchhingpa val lungleng a iang em ni ?
Ka pian liantlang khaw chul ram loh buk thlamah,
Nghaki leng nau ang a lo tap e.,

tih te hi-han chhiar ngun ila, han ngaihtuah zui ila, a mawi telh telh mai a ni. Tlanglam laite pawh khan a duai bik lo va:

Tlanglamin kawl thlek ka zir dawn e,
Buang khaw perpui dam lai pialralah siali,
Lenchawm nen val rual hi hawi ve la.

A tlar hnihna "Buang khaw perpui damlai pialralah siali" han ti nawn leh teh, hetiang reng reng a khaw sawi nuam thiam ka la hre ngai lo. Hmu ngai lo tan pawh pem luh mai a chak awm lo maw? Lengzem zaiah hian em ni, Awithangpa hian a thawh hlawk ber aw tih pawhin ngaih theih a ni. Nula tlangval inawihna hla chu chhiar sen loh a phuah awm a. An'ah pawh hi mi lungleng thei tak a ni kan tih tawh kha. Khawtlang lunglen emaw, thian ngaih bik nei emaw pawh ni ila, a hril dan kan thiam chuan kan lunglenna chu a zang huai thin. Awithangpa pawh hi lungleng thei ruai ruai tak mai mah ni se:

Tah dawn leh tlangrel ka dawn si a,
Thal favang kawl chhun eng rii riai hnuaiah,
Awithangpan lunglen ka sirsawn e.

Lunglen sirsawn tham chu a û awm teh e! Mahse he mi a han sak meuh hi chuan a zang huaiin ka ring.

Awithangpa hi tunah chuan putar a ni tawh a, Kohhran Upa a ni nghe nghe a. Hetiang hla (Amah Awithangpa thluka phuah) leh Kristianna

hi a inchawih lo a ti nge ni, a phuah ta ngai zen zen lo va, a pawi hle a ni.

Hla hi thiltithei tak mai, lawmna leh lungnihlohna te, mi fak leh relna atan te, tawngkam naran aia a chak zawk avang leh, mei anga thil a tih theih thin avangin, Lalte hian dan naranin hla leh hla phuahthiam te hi an ngaina a. Zai an uar viauna khua hi chu an lal ten an hlutsak hle a ni ti ila a sual lo vang. Mizo lalah chuan Savunga hian zai a ngaina ber awm e. 'Savunga zai' tih tham hla tam fe a awm. Upain zu hmun zaiah an hmang:

Khaw ze hrawkin lal dang ka piang reng e,
Kan kaih loh khua awm maw, Matu kawlrawn chenin.

Luipui senvung chunga pumleng a her ngai e,
Hui dum feng ral kaiah.

Lalmanga chawiin mi dang mah la,
Lianlula tu, kap zau kan lenna tlang a tawp ngai lo ve.,

tih te a awm.

Lal tam tak chanchin kan sawi thei lo va, Lalhrima hi hla ti mi, mi lungleng thei leh zai rem mi a ni. A hla phuah lar ve tê chu hei hi a ni:

Mi chawi hrinhniang par ang an tha e,
Hai ang tar e, vuai lo nang e;
Thliah tlangah Laldanga e.

KOHHRAN-HO HLA : Mizote Kristian kan lo nih tirh chuan Zosap-ho ten hnam dang hla lehlin ngawt maia Pathian biak chu a fel lo ve, nangmahni Mizo thlukin Pathian hla phuah ula a tha ang tiin an rawt a. Mahse Mizo Pathian thu awih hmasa ten an duh lo va. Mizo hla thluk reng reng kha chu hman thiang lovah an dah ta tlur mai a. Tichuan sap hla lehlin, Mizo rilru nen pawha inpawh meuh lo, hla thu pawh awm lo, a ngial a ngana kan nitin tawng ang ang hian Kohhran hla min lo siamsak a, kan hmang ta mai a. Mahse hetiang ngawt hian kan Mizo rilru chhung ril tak tak a zu pawh phak loh avangin leh a chawh thawh tawk loh avangin duh tawk lohna lian pui a lo awm ta. Chu tuihalna tihreh tur chuan Pathianin kan Mizote ngei a rawn hmang ta. Pu Kamlala te, Patea te, Damhauhva te, Suakhnuna te, C.Z. Huala te, Saihnuna te leh Lama teho a rawn hmang a. Kristiante sak mi hla tam tak mai, Kum 1920 leh 1940 inkar velah khan a lo chhuak ta zut zut mai a. Chung mite chuan Mizo ngaihtuahnaa ngaihtuahin kan hnam nun leh khawsakna atangin Van ram chu chiang takin min rawn thlirtir ta a ni. Heng hla phuahtute chanchin hi a mal te te pawhin sawi tur tam tak a awm teuh mai. An hlate chu Kristian Hla Thar Bu an tihah hian tam tak chu a chuang hlawm a. Heng hla hian makna riau an nei; a thluk Mizo ni si lo, sap thluk pawh ni meuh si lo, a thu pawh hla thu teh dum si lo, mahse ni

tin tawng tualleng rem khawm ni chiah mang si lo chhiar leh hril pawh nuam em em a, flow tha em em vek an ni. Dan naranin chang khatah a inhril zo mai lo va, chang li te, chang ngate pawh a ni hlawm a. Chang khatah chuan tlar li emaw a ni deuh ber a. Heng hlate hian Biak in-ah hmun an hmu em em lo. Mahse, zaikhawmnaah chuan tlaivar vara sak an hlawh a, mi rilru a khawih em em thin.

Thuneihna ropui, chawimawina sang ber.
Malsawmna nei tlak a ni e,
Leilung pian laia talh tawh Beram No,
A thisenin khawvel chhandam rawh se;

tih te,

Aw min hrilh rawh. Thukna ropui,
Ranthleng leh thing anchhe dawng leh-
Vana Lallukhum a inzawm,
Lei Eden leh Salem thar nen,

han tihte hian kan Kristian thurin chu a funkhawm vek mai a ni. Chutiang thluk chu tawng dangah kan hmu kher lo vang. Khawhar lenpuinaah te,

Dam lai tuipui fawn piah lamah chuanin,
Ka lungkham ram eng mawi chu a awm...

tia kan han sate hi chu lunglen thlak hle mah se, thla chu a muang thei hle bawk a ni. Thihnate pawh hi heng hlate avang hian kan tuar nep sawt emaw tih tur a ni. Saihnuna, Leng Lalin :

A hun lo thleng tur chu ka nghakhlel hle,
Lawmna Pialral min hruaikai la,
Aw then lovin lungduh te nen,
Chatuan par tlanin Lalber kan awi ang.

a han ti mai phei hi chu chakawm deuh mai a ni a.

Heng hla phuahtu-hote hi mi tlem te thi tawh mah se a tam zawkte chu kan zingah an la awm a. A eng a ti kher emaw ni phuah belh zel tang ei an ti lo va, an chawl rual deuh tâ thup mai a, a vanduai thlâk hle a ni.

Hemi teho zinga mi, mi pahnih chanchin tlem sawi tur a awm. Lama, Mizo hlapui siamtu chu mit del phui tlat a ni. Mahse, hla leh solfa hi a thiam makin a thiam a. Van indona te, Tuipui Sen kan hla tih angte hi hla sei, a pawl kim, inchawih mawi em em a siam a ni. Tin, Pu Hleia mitdel, kal thei lo zeng chawmhlawm chuan hla tam tak a phuah a, zai a thiam bawk a, a hla phuah nula leh tlangvalin kan duh em em tak chu :

Van chung sang taka Lal Isua
Lungngai riangvai lawmna Lalpa—
Min hmangaihna par ka tlan ang.

tih hi a ni.

Ka va ngai em, Lal ram ropui,
Dinthar leia lo thleng tur chu,
Kum sang rorel tur ni ropui,
Tunah hian lo eng tawh rawh.

tia nghakhlel taka a thlir laiin mual a liam ta a ni.

Heng hla phuahtute leh an hlate hi chu ngun thluka zir tham a ni vek hlawm a, pakhat chanchin pawh hi bu khat daih a ni vek a ni.

Kaihlek zai leh Love Song : Mizo zai pangngai leh Puma zai leh a siper kan han sawi tak te reng reng khi Kohhran mite chuan sak ve loh tur tia inzirtirna chak tak a lo chhuah tak avangin nula leh tlangval tan chuan inlawmna hla reng a awm ta lova. Ramhnuai leh hmun fianrialah te mi hriat hlau chung chunga tlanglam zai sakte a lo tul ta a. Chu pawh chu Kohhran Upate beng a lo thlen phawt chuan an hmabak chu Kohhran phuar a lo ni ta. Mihring nih chhungin khawvel thilah lunglen chang a awm lo thei lo va, chung ang hunah te :

Aw ka thla thlawk la, va fang rawh,
I chhandamtu thihna.

tih fo mai chu a lo remchang si lo va. Tichuan a pumpelhna tur zawn a lo ţul ta a. Pu Kamlala te, Pu Huala te hla siam ang chu kha a thluk chauh hawhin a lo kailek ta a. Chu chu 'Kaihlek zai' kan tih tak chu a ni. Hla dang angin a phuahtu pawh an intlangzarh duh lova, ziaklohbuah an ziak chhawng (copy) a. Kohhran Hla Bu tiat tiatin an lo phuahkhawm ve ta. Khawtinah chutiang hla bu chu tam tak hmuh tur a awm. Kohhran Upa bum nan, nula leh tlangvalte chuan Rinna thla zar ila tih thluk chiah maiin:

A kal ta an ti e. Aitenawni, ka tawng si love,
Khawiah tuan ang maw nuihmawii,
Thlir zel ila thaḍaŋg ram tuanna.

an zai rawng rawng ta mai a ; Kristian hla ṭha lai an ti bawrhbang zo ta.

Chutiang ang ngawt chuan Kohhran Upa, nula tlangval thiltihsual chang ang hrima hmanhlelnate chu bum sen an ni ta lo va. Tin, Kohhran Upate tan han khap zel chu thil ngam awm loh tak a lo ni leh bawk vei nen, a lehlam lehlamah a lo harsa tawn ta hle mai a, Chu mi pumpelhna tur chu ngaihtuah a lo ngai leh ta.

Phai lama tlangval lehkha zirhote chuan Sap hla 'Love Song' kan tih ang hi an rawn hawn a. Zoramah a lo darh leh ta. Mahse thingtlangah te Sap hla kan sak thiam loh avangin, chung love song an thluk chuan Mizo ṭawngin an lo phuah ve ta a. Hla thu tuihnai pawh ni lo, kan ram ang mai mai, a ngial a nganin :

Khawiah nge i kal dawn sawi rawh, Parte,
Nangmah ngaiin sial ang ka lo lian a;
Ka chan tawkah ka lungawi si lo,
Ka dam chhan ka luah zo si lo,

tih te chu zalen takin kan sa ta mai mai a. Lalzova te, Sêna te, Vankhama te ang pawhin hla tam tak chutiang chi chu min phuah sak ta a, tun lai nula tlangval hla ber chu an lo ni ta.

Hnam hla leh Hla lenglawng: Hman deuh lawk atang khan hnam hla leh hla lenglawng neih a tul tih kan hre ta a. Mo lawmnaah te, Party-naah te, sal hnaw hla ni si lo, Love Song leh Kaihlek zai pawh ni si lo, hla thianghlim leh pawi-sawi lo neih a tulzia hriain, Pu Rokunga te, Pu Vankhama te, Pu V. Hawla te, Pi Romani tehoin hla tha tak tak min lo phuahsak leh ta a. Chung chu tun lai nula tlangvalin kan hlimpui ta hle mai. 'Sangha vuak hla' te, 'Tlaizawng par' hla te kan lo nei ta. Amaherawhchu, mimir chuan heng hlate hi a hlutna leh a thatzia kan hre phak meuh lo. Kan lunglenna tak tak chu a tireh kher lo a ni thei. Engpawh nise, hnam thang zel hian hetiang hlate hi kan mamawh tak meuh a ni tih chu hnial rual a ni lo.

Politics hla: Mizo chuan engpawh ti ila, eng-pawh ngaihtuah ila, kan thiltih leh ngaihtuah chu hlaa hril hi nuam kan tihzawng a ni. Kan khaw-tlang invawn dan tih danglam a tul tih hriain kan ro inrel dan hluite chu thlak kan tum a. Chu mi atan chuan Pawl kan siam a. Mizo Union a lo ding ta a. Mahse chu Union chu a lo keh a, a lo phir dawn lai khan hla a lo chhuak tan a,

Union leh Union a dang mang e,
Mizo Union vantlang kan tanrual laiin,
Dawrpui Union ve chu rual relna.,

tih a lo chhuak a. Rang tak maiin:

Unian leh Union-a dang ngei e,
Keini Union Mizo ram tundin nan e,
Nangni Union ve chu Vai dawrna.,

an han ti let ve a. Chuta tang chuan thingtlang lamah te mi thenkhatin hlain Politics an khel a. Kawng zau taka hawnin a awm tih thluk chiah mai khan:

Bai-thak arva, artui khawn leh lal hnung zui reng kâ ning tawh,
Kawltu chawi lai daltu an ni,
Sazai lian pui pui an ni.,

an ti a, khawlai an fang a, Mizo Union khuangpui nen mi an tiphur thei hle a ni. Chu lovah pawh 'Kan nghak reng che kan Lalber' tih thluk chiah khan:

Zalen muhil lo tho r'u,
Ni a chhuak sang tawh em e;
In kawmawl lalho reng hi,
A lum lua e, kan ti.,

tih te pawhin an sa thin.

Chu lo lehah chuan hla mak tak pakhat 'Kawngzau taka hawnin a awm' tih thluk bawka sak:

Vai President Nehrua chuan,
India ram leh Assam ram hi,
Zalenna kawng a hawng an ti,
Vantlang kan hlim rual ngei e.,

tih a awm bawk. Vai President-ah Pu Nehrua hi a lo tang mek emaw ni! Heng hlate hian nula leh leh tlangval, a tar a zurin mi a chawk phur a. Khuangpui nena a hlawpa khawlai han fan meuh chuan thauvah a man a. nulate pawh an lam zawr zawr mai a ni.

Ramthar zai : Keimahni Mizo hla leh Mizo zai thluk ngei hmanga Pathian fak chu, Sap thluka fak ai chuan a tha zawk ang tih ring mi tam tak an lo chhuak a. Chung mite chuan Mizo hi hla phuah thiam tawk, kan thlukte pawh chu mawi tawkah an ngai a. Sap kawra Pathian biak ai chuan kan Mizo thluk ngeia biak chu an lo duh ta a. Tun hmaa Kristian hla kan lo neih sa te chu sirah hnawlin,

Bookroom chhut mai chuan ka thlei lo,
Kan hnam danin Kanan thar kan awi dawn e,
Kan lu lo sual ang maw, chhingkhualah..

an lo ti ta zawk a ni. An hla te chu tlar thum a nih thu leh Puma zai siper thluka sak a nih thu lovah chuan sawiselbo a ni ve reng a. Ngun taka kan ngaihtuah chuan 'a thu nge a thlûk' tih chu inzawhna lian ber a lo ni ta. An hla tlem lo thlir ila :

Zion thuthlungpui a hnun kan vuan,
Kan lentir e, ram loh bawngte palaiah,
Kannan thar Lalah tur chu keimahni.

Rom sipai em ni, kan lal mantu
Zion lungpui vuanin a tap Chhandamtu,
Tihelna Lal puan a khai hne hne.

A thlukah Vala i buai em ni ?
Engatinge hmangaih ram thil thlawnpek hi,
Sual rim nam hiala i lo sawi le ?

Kilhna thir leh khenna hliam zawng zawng,
Zion-ah chuan a mawi lai an chantir e,
A mawi e, hmangaihna rawng ngei hi.

Zion ram nuama kan len hun chuan,
Ka suihlunglen tuarhar zo chhum ang zing hi,
Ka zua Lal hnenah ka hril ngei ang.

Heng ang hla ti mite hi, mi thenkhat chuan 'Thiangzau' an ti a. Anmahni erawh chuan 'Ramthar fate' an inti deuh ber. Hla hi a thu nge pawimawh zawk a, a thlûk tih hi mi a ngaihtuahtir thui hle a ni.

Tun indopui II-na tawp hnu lamah reng reng hian Mizovin, Mizo tawngin Pathian fakna hla kan chher thar lo niin a lang. Kohhran nula tlangval te chuan zai chu kan uar deuh deuh a ; a tlin sang thei apiang thiamah kan ngai emaw ni lawi ni, tlin bak chham chhamin kan au va. Mizo kan zai tawha bang thei lo - Khuang hi kan ngeih tawh lo va, Biak ina khuang ben te chu hnam â tihdanah kan ngai a, kan inti Sap vel a, Biak ina Kohhran khuangte chu paih zai kan lo rel ta. Khuang lovin kan zai ṭhuau ṭhuau va, kan zai rual tha thei pawh a ni hek lo. Kan Biak inte chu Sap hla zirna hmun ang maiin, solfa nena sak theih loh hla reng reng chu kan malmak a. Hla Thar Bua

mi chu Biak ina sak thiang lo hialah kan ngai ta a ni awm e. Hnam fing zawkte angin, phaiphuleng leh organ te nei azeng pawh kan ni hek lo ; kan Biak in zai chu a ngui nghuai nghuai mai a ni. Hmun dang, Biak in pawn lam party-na leh zaikhawmnaah chuan, Mizo nula leh tlangval zai phawt chuan, sedâr tia tia an ak a, 'hringdup, hringdup' nen an bei thin.

Tichuan, kawng thenkhat ngaihtuahin, mumal lo taka kan awm lai leh hla lam thua kan insik sawih lai a ni kan ti thei ang. Tun lai takte phei hi chuan America nula leh tlangval, ler chungchuangi te, harh chungchuangate tih hi thikin Rock 'N' Roll kan ti ve e kan ti a:

Lawmlai di kan tawn, Lengleri
Zun chhawl min ban a na e,

tiin, khaw tinah kan aupui leh ta. Hla sa pawh ni tawh lovin, a rakin kan rak tawh a, Mizo hla, hla tha kha ang, mi thinlung chhung khawih thei chi kha a bo zo ta. Ka han chhut neuh neuh hian hla thar mawi ber mai nia ka hriat tak chu Awithangpa lo lengin, nautê chhuat laia ṭhu chu a han chawi a, ngaihtuah lawk pawh awm lo va:

Laiah chawi um-ang a thu, Hmeltha,
Lalthanpuii sial sawm mun tur a piang e,
Chhantling dar bang mawia leng turin.,

tia a lawm hla hi a ni.